

Els temps de la República a Santa Pau

La població a inicis dels anys trenta superava els dos mil habitants, per bé que la dinàmica demogràfica del municipi es trobava en decreixement ja des de mitjan segle XIX¹. Durant els anys de la República, la Guerra Civil i els primers anys del franquisme la població se situarà al voltant de la xifra dels dos mil habitants, sense gaires canvis demogràfics.

La majoria de la població de Santa Pau es dedicava a l'agricultura, bàsicament com a jornalers i masovers, així com també als recursos que oferia els bosc –llenyataires, carboners–. A la vila existien petits artesans, hostals, així com persones d'oficis: traguers, un sastre, moliners, ferrers, carnisers, barber i, sobretot, paletes. Després de la Primera Guerra Mundial van aparèixer els primers tallers tèxtils dedicats a la fabricació de mitges i mitjons. Seguidament, i en una condició social superior als primers, se situaven els propietaris de petits comerços dedicats a la venda de queviures, al transport amb carros i cavalls, i finalment el metge, el veterinari, personal dedicat a l'administració i els propietaris rurals². Com a la resta del món rural, mancava l'existència de la burgesia industrial, així com les classes mitjanes dedicades al sector serveis o les professions liberals, sectors reservats únicament a la ciutat. D'aquesta manera, i de bon

¹ Santa Pau assoleix el seu punt màxim de població el 1860, amb 2.808 habitants.

² Salvador Reixach: "Santa Pau", *Quaderns de la Revista de Girona*, núm. 81, 1998.

antuvi, aquells que prendran la iniciativa revolucionària del 36 seran els primers –pagesos, jornalers, ferrer, barber, carreters–, i alhora esdevindran les víctimes de la posterior repressió franquista.

L'adveniment popular de la Segona República, a diferència del que va passar a les grans ciutats i al Parlament, no modificà el consistori municipal. De fet, els primers alcaldes del període republicà esdevindran alhora alcaldes els primers anys del franquisme –Josep Plana Camps i Joan Aubert Solanich–. Les eleccions legislatives de 1933 van ser guanyades en vots per ERC, però la majoria al consistori restava encara sota les sigles de la Lliga i la Dreta Agrària, així com la victòria en les eleccions municipal el gener del 34 fou per a la dreta local. Els fets d'octubre de 1934 es van traduir en la suspensió temporal dels regidors d'ERC i la redacció en castellà de les actes municipals, mentre que en les eleccions de febrer del 36 el Front d'Esquerres aconseguí el 28,1% dels vots. Els informes de la Guàrdia Civil dipositats a la Causa General sobre les eleccions ens expliquen: “*Los dirigentes más destacados del Frente Popular fueron: Juan Pinsach Solé, presidente, Carlos Vilarrasa Masjoan, Buenaventura Garrigolas Girgas, Francisco Masó Batlle, Pedro Hospital Corominola, Pedro Doga Neres, por cuanto dirigían la agrupación Centro Republicano Agrario.*”³ El mateix informe assenyala: “*Las autoridades locales pertenecían a las derechas y su comportamiento fue bueno, perteneciendo a las izquierdas el Juez, que también se comporta bien.*”

La política municipal restava sota la influència dels grans propietaris i la pressió exercida des de pràctiques properes al caciquisme. El setmanari comarcal *Esquerra*, editat des de les files republicanes d'ERC, publicà en les seves pàgines un petit article en què denunciava la situació que es visqué al municipi el dia dels comicis electorals: “*En aquest poble la pressió realitzada pels elements caciquils fou de les més revoltant i vergonyoses. S'arribà a l'extrem de donar, als votants, paperetes visiblement marcades per tal de poder comprovar quins ciutadans, i quins no, votaven a gust dels cacics del poble. La gent, com si es tractés de bens, foren acompanyats a votar fins davant mateix de les urnes.*”⁴

Per tant, la ruptura social a l'Ajuntament del municipi no arribà fins a partir del 18 de juliol de 1936 amb el fracàs del cop militar. El dia 22 de juliol assaltaren l'Ajuntament i es creà el Comitè de Milícies Antifeixista local. No fou fins

³ *Relación expresiva de este pueblo de los hechos ocurridos desde las elecciones de febrero del año 1936 hasta la terminación de la campaña a efectos de depuración de la Causa General de Barcelona, Gerona y Baleares.* Causa General de Gerona y su provincia. Archivo Histórico Nacional, Madrid, Caixa 1456, Expedient 9, p.71.

⁴ *Esquerra*, núm. 85, febrer de 1936.

al 17 d'agost que es creà un nou ajuntament, amb tres regidors i alcaldia d'ERC, tres per a la CNT, dos del PSUC, un del POUM i membre d'URC, i es formà d'aquesta manera el Consell Municipal de Santa Pau. L'abril de 1937 serà escollit alcalde el cenetista Joan Pinsach Soler, que romandrà en el càrrec fins poc abans de la finalització de la campanya bèl·lica.

Cal afirmar, de bon antuvi, que la violència revolucionària vingué precedida pel fracàs de la rebel·lió militar i l'esfondrament de l'autoritat del poder republicà. A partir del 19 de juliol s'inicià una autèntica revolució social propiciada pels partits i sindicats d'esquerra, que prengueren el control de l'ordre públic en substitució de l'antiga legalitat republicana. No obstant això, arreu de Catalunya es definí una violència desbordada, espontània i incontrolada, sovint marcada pel sectarisme i l'oportunisme a causa del caos dels primers mesos de la Guerra Civil a Catalunya, lluny dels ens públics. Per tant, la violència revolucionària tingué com a darrers responsables aquells que s'aixecaren en armes contra el poder legalment erigit de les urnes.

L'estudi de la violència revolucionària té encara avui com a referència la *Causa General*, dipositada a l'Archivo Histórico Nacional de Madrid, que en el cas santapauenc consta d'un document de 101 pàgines on es detalla la violència del període explicada per les víctimes, veïns del municipi i informes de l'Ajuntament franquista. La Causa General fou un decret del Ministerio de Justicia del 26 d'abril de 1940 pel qual "*se reúnan las pruebas de los hechos delictivos cometidos en todo el territorio nacional durante la dominación roja*".⁵ Es tractava, ni més ni menys, de reunir la documentació existent poble per poble per investigar tot el que s'havia esdevingut en el conjunt del territori controlat per la República durant la Guerra Civil, posant així sota sospita qualsevol persona per la seva conducta política, ideològica, cultural, intel·lectual o moral, amb la finalitat de procedir a la repressió. Un exemple més que confirma el franquisme com un règim basat en una repressió organitzada, sistemàtica, institucionalitzada, contundent i freda. Per tant, la diferència entre la repressió revolucionària i la repressió franquista és quantitativa i, sobretot, qualitativa. Quantitativa perquè la repressió franquista afectà un contingent de la població més ampli, ensorrant d'aquesta manera l'estèril debat centrat en la dialèctica infantil de "...i tu més". La diferència qualitativa fou que les víctimes del franquisme, si més no a partir de l'octubre del 36, no foren a causa de grups falangistes incontrolats, sinó de condemnes dins la "legalitat" franquista de consells i tribunals de guerra, i executades després de l'aprovació de l'*enterado* del mateix cap d'estat. Quedi clar que

⁵ *Boletín Oficial del Estado*, BOE, 4 de maig de 1940, p. 3048.

tant les revolucionàries com les franquistes foren “víctimes totes d’una tragèdia que va desencadenar l’alçament militar del 17 de juliol de 1936.”⁶

La violència revolucionària sacsejà la vida municipal. A Santa Pau les ires revolucionàries tingueren com a víctimes el clergat i els religiosos. Els elements incontrolats del municipi assassinaren el rector de Santa Pau, Josep Maria Nogué; el rector de la Cot, Francesc Monfuleda; el del Sallent, Juan Busquets; el de Santa Maria de Finestres, Ramon Casas, així com també el capellà Joan Ollé Molas. Les esglésies van ser destruïdes i incendiades, àdhuc l’expropiació de finques religioses. La posterior literatura franquista de Miguel Juanola Benet ens explica d’aquesta manera la destrucció de l’església dels Arcs: “Una vez estallada la revolución marxista, también irrumpieron satánicamente en la rinconada dels Arcs su vendal furioso y sus hordas vesánicas. Era el día 27 de julio de 1936, cuando una desaforada pandilla de milicianos rojos se presentó en el venerado santuario mariológico y no respetó más que sus muros seculares. Todo cuanto éstos albergaban, imágenes, altares, útiles y ornamentos sagrados, órgano, bancos, cuadros, etc., etc., lo sacaron fuera, donde lo amontonaron y lo convirtieron en cenizas tras una hoguera imponente. Los ermitaños que ocupaban el desolado caserón solamente pudieron librar de las llamas destructoras unos fragmentos del retablo mayor. El capellán custodio Rvdo. Angel Guix –último que ha tenido aquella morada de Dios– hubo de fugarse, transitado de dolor y de espanto, para escapar de los revolucionarios. (...) Durante los treinta meses cabales de la tiranía roja, el santuario permaneció cerrado y envuelto en la desolación de aquellos días infaustos. Sus puertas volvieron a abrirse, de par en par, en febrero de 1939, gracias a la gloriosa liberación por la fuerzas invictas de Franco.”⁷ Les declaracions de Mateu Batlle Jordà, Manuel Mateu Fàbrega, Benito Planella Alsina, Isidro Font Canal i altres santapauencs com a testimonis per a l’elaboració de la *Causa General* convergeixen a afirmar que los ordres de destrucció d’aquestes esglésies procedien del Comitè d’Olot i, especialment, del personatge conegut com a Casadellà. “Que las órdenes de la destrucción del saqueo destrucción é incendio de la Iglesia parroquial obedecían del Comité de Olot, el cual estuvo representado por un individuo conocido por Casadella...”⁸, “Esto ocurrió aproximadamente a las doce de la noche del día veintiseis al veintisiete de julio del 1936. Primeramente pudo observar que los individuos del Comité de estas y otras de un forastero, que mas tarde

⁶ Benet, J., p. V-XVIII, pròleg llibre Solé, J.M., i Villarroya, op. cit.

⁷ Miguel Juanola Benet: *Historia y tradición del Santuario de Nira. Sra. dels Arcs*. Santa Pau, 1950.

⁸ Declaració de Mateu Batlle Jorda. Causa General de Gerona y su provincia. Ayuntamiento de Santa Pau. Archivo Histórico Nacional, Madrid. Caixa 1456, expediente 9.

dijeron que eran de Olot, con su Jefe conocido por Casadellá y milicianas armadas, penetraron en el interior de la Iglesia.. y prendieron fuego en medio de la plaza.”⁹ L’informe de la Guàrdia Civil elaborat el 13 de setembre de 1942 amb el títol *Relación expresiva de este pueblo de los hechos ocurridos desde las elecciones de febrero del año 1936 hasta la terminación de la campaña a efectos de depuración de la Causa General de Barcelona, Gerona y Baleares* atribueix més reponsabilitats a Josep Casadellà: “*El principal inspirador de dicho Comité* (en referència al Comitè Antifeixista de Santa Pau, creat a partir del 22 de juliol de 1936) *fué José Casadellá, conocido agitador de Olot.*”¹⁰

En plena Guerra Civil es presentà al poble una patrulla del Comitè de Quart, conegut tristament per la seva radicalitat i extremisme, que juntament amb el d’Orriols foren els més violents i sanguinaris de la província. Dedicats a recórrer les poblacions gironines amb la finalitat d’executar les persones d’ideologia dretana, a Santa Pau toparen amb l’autoritat de Joan Pinsach Solé, que, tot i pertànyer a la mateixa formació politicosindical que el Comitè d’Orriols, foragità els violents i evità, doncs, un augment del nombre de víctimes mortals de la violència revolucionària a Santa Pau, especialment dins el grup de les classes mitjanes i altes definides com a cacics i els grans propietaris rurals.

Els abusos comesos en nom de la revolució al nostre municipi consistien en el fet que un reduït grup de milicians, sempre armats amb pistoles i altres armes de foc, recollien a la força la recaptació d’alguns comerços locals: Can Pere, Can Daniel... De la mateixa manera, algunes cases, sovint segones residències de famílies benestants i adscrites ideològicament a la dreta, van ser saquejades. Aquest fou el cas d’Estanislao Vayreda Aulet, al qual se li incautà la casa situada al Portal de Sant Antoni i el seu mobiliari per tal de destinar-lo inicialment a l’allotjament de refugiats i, més tard, ocupat pel “*Cuerpo de Tren (Automobilista)*”. El Mas Quintana, propietat de l’exdiputat conservador Pedro Llosas Badía, també fou saquejat: “*Que en cuanto a los bienes, fué despojado, en absoluto, de todo el mobiliario existente en la susodicha casa, desde la última cama al más insignificante utensilio de cocina. Además, un magnífico altar del último período del barroco, existente en el oratorio privado, primorosamente tallado en madera y espléndidamente decorado y dorado, fué desmontado y quemado, con todas sus imágenes. Por lo que afecta a los bosques propios del declarante y situados en el mismo término municipal, fueron objeto de cortas radicales,*

⁹ Declaració de Manuel Mateu Fàbrega. Causa General de Gerona y su provincia. Ayuntamiento de Santa Pau. Archivo Histórico Nacional, Madrid. Caixa 1456, expedient 9.

¹⁰ Causa General de Gerona y su provincia. Archivo Histórico Nacional, Madrid. Caixa 1456, expedient 9.

hasta no quedar más que matorrales.”¹¹ La casa Pedreguet, situada al carrer Major a l’altura del Prat de la Plaça, fou incautada, i els seus propietaris legítims, desallotjats per instal·lar-hi un cos de carrabiners.

La revolució també es traduí en la col·lectivització dels rams de la construcció i la fusteria, així com la col·lectivització gestionada per l’Ajuntament d’alguns boscos. El setembre de 1936 l’Ajuntament imposà una multa de 10.630 pessetes als exalcaldes Paulí Triadú i Josep Plana Camps i a la resta de la Corporació del període 1931-1933 com a resultat de “*que durant els anys en que van desempenyar el càrrec es cometeren actes que redundaren en perjudici del poble*”¹².

Altrament, el secretari municipal, Miguel Juanola Benet¹³, delegat provincial de Comunió Tradicionalista i de forta ideologia reaccionària, afirma que hagué d’amagar-se per evitar represàlies, així com Pedro Plana Jorda, futur cap local de FET i de les JONS, tal com ells mateixos afirmaran més tard com a testimonis en els judicis militars franquistes contra els dirigents o milicians d’esqueres: “*Que ignora el declarante (Pedro Plana i Jorda) haya tenido participación (l’acusat en el judici) en algun hecho concreto de entre los delictivos cometidos en la localidad, por cuanto el dicente estuvo escondido durante este tiempo.*”¹⁴ El mateix succeeix amb el santapauenc Isidro Font Canal, que a partir del 39 esdevindrà regidor municipal¹⁵: “*Si es cierto que el referido sujeto tomó parte en la destrucción de la Iglesia, dice, que no puede asegurarlo porque cuando se cometió tales desmanes, estaba esboscado, por el motivo de verse perseguido por las turbas rojas.*” Tot i l’existència d’emboscats a Santa Pau, principalment per evitar el reclutament a files, sembla que aquests personatges visqueren a Barcelona gaudint de l’anonimat que proporciona la ciutat¹⁶.

L’esfondrament de l’autoritat i la manca de poder dels primers mesos de la Guerra Civil foren aprofitats per alguns milicians en benefici propi, diferenciant-se, doncs, de les conviccions ideològiques i les transformacions socials que s’estaven portant a pràctica tant des del consistori municipal com des de la Generalitat republicana. Aquest clima de convulsió i violència no privà l’Ajuntament republicà encapçalat per Joan Pinsach Solé d’endegar projectes de gran trascen-

¹¹ Causa General de Gerona y su provincia. Ayuntamiento de Santa Pau. Archivo Histórico Nacional, Madrid. Caixa 1456, expedient 9.

¹² Arxiu Municipal de Santa Pau, carpeta Expedients.

¹³ Conegut popularment com en “Quatre Ulls”.

¹⁴ Arxiu del Govern Militar de Barcelona. Judici Militar contra Joan Pinsach i Soler, 19-7-1939.

¹⁵ Declaració en contra del santapauenc Julià Ambàs Domènech davant la Guàrdia Civil el 2 de juliol de 1939, Arxiu del Govern Militar de Barcelona.

¹⁶ Fonts orals.

dència i rellevància. Fou precisament el Consistori d'esquerres –més tard, sota el franquisme, titllat d'ateu, *menjacapellans* i de *cremaesglésies*– que impulsà les gens mensypreables empreses de la construcció de la murada del castell, que li donà la fisonomia actual; l'eixamplament del pont amb la instal·lació d'una plataforma de formigó; la construcció de les carreteres dels veïnats dels Arcs i Costes de Simó; la construcció del pont de Rocanegra; l'aprovació del projecte per portar aigua potable a la vila;...

LA REPRESSIÓ FRANQUISTA

Per concebre el caràcter i l'abast de la repressió franquista sobre els derrotats cal tenir presents dos elements. El primer és que mai en la història contemporània del nostre país no s'havia produït un conflicte civil tan sagnant, violent i cruel que hagués acumulat tants odis com el del període 1936-1939, tot i l'existència de tres guerres carlines durant el vuit-cents. Per comparar la repressió franquista amb un fenomen similiar en la nostra història hem de recular fins al segle XVIII, concretament la derrota de 1714 contra Felip V. Tal com explica Jaume Sobrequès en el pròleg de *Felip V contra Catalunya*¹⁷, després de 1714 i 1939, Catalunya va haver de patir llistes negres de desafectes, exili, execucions sense garanties jurídiques, estranyaments, represàlies a familiars d'exiliats, deportacions i empresonaments fora de Catalunya, creació d'un clima de pànic entre la població civil, mesures policiaques de control de sospitosos, pèrdua de béns per part dels vençuts i dels dissidents polítics, delacions que portaven a la mort, preocupació malaltissa per l'ordre públic, destitucions de càrrecs, depuracions de responsabilitats polítiques, persecució de la llengua i la cultura catalanes, instauració d'una censura infranquejable per a l'edició de llibres i opuscles de tota mena, destrucció de les institucions d'autogovern i dels símbols que identificaven el passat nacional, repressió dels eclesiàstics no addictes, abolició de les Constitucions el 1714, i de les lleis aprovades pel Parlament de Catalunya el 1939, llarga i persistent ocupació militar... Per això la repressió franquista és excepcional: cap esdeveniment més entre 1714 i 1939 s'acosta a la brutalitat d'aquestes accions repressives.

El segon element esdevé la naturalesa de la repressió franquista, entesa com un factor polític de primera necessitat per mantenir el règim dictatorial. El franquisme no va cercar mai la conciliació amb els vençuts, sinó que l'objectiu era l'eliminació de tot allò que no combregava amb el nou marc franquista mitjan-

¹⁷ Josep Maria Torras i Ribe: *Felip V contra Catalunya*. Rafel Dalmau, 2005

çant la repressió. Aquesta es convertia en un dels pilars del nou marc, procedent des dels sectors més alts de la jerarquia franquista i, per tant, en general no va ser el resultat d'un fet espontani, ja que responia a un projecte planificat, sistematitzat i institucionalitzat. Allò que anomenem "terror blanc" es basava, doncs, en l'eliminació física dels opositors, a banda de la segregació física de les presons o la marginació en el si de la societat, desapareixent a partir de 1939 de l'espai públic tot allò que no era addicte al règim. Les conquestes democràtiques, socials, polítiques, sindicals i nacionals que s'havien aconseguit en els darrers cent anys anteriors amb sang, suor i certa il·lusió foren aniquilades del panorama, inagurant així la *llarga nit* franquista.

La violència i el terror de l'època foren aspectes teoritzats ja en els primers dies de la Guerra Civil. Si en la zona republicana les proclames del govern i les institucions anaven dirigides a combatre els excessos de la violència revolucionària, en la zona franquista les autoritats militars s'havien caracteritzat per la defensa de l'extermini del rival i l'apologia de la violència. Només cal recordar que l'inspirador del cop d'estat, el general Mola, havia dictaminat el 25 de maig de 1936 que "*la acción ha de ser en extremo violencia*", o bé les Bases Técnicas del Movimiento, que afirmaven "*serán encarcelados todos los directivos de los partidos políticos, sociedades o sindicatos no afectos al Movimiento, aplicándoles castigos ejemplares a dichos individuos para estrangular los movimientos de rebeldía o huelgas*". El general andalús Queipo de Llano s'havia distingit per les incineràries declaracions des de Sevilla: "*Yo os autorizo, bajo mi responsabilidad, a matar com a un perro a cualquiera que se atreba a ejercer coacción sobre vosotros*".¹⁸ El tinent coronel Yagüe va escriure durant el cop militar *Directivas para Marruecos*, que esdevindria el full de ruta del terror blanc:

"*Clausurar todos los locales de reuniones públicas tales como centrales sindicales, logias masónicas, sedes de partidos, casas del pueblo, ateneos*", així com "*eliminar los elementos izquierdistas: comunistas, anarquistas, sindicalistas...*"¹⁹ El terror no fou un element exclusiu del franquisme durant la Guerra Civil, sinó que la pràctica continuà una vegada finalitzada la campanya militar com un dels elements que havien de sostenir *La Nueva Era Histórica*. La voluntat del nou règim era transmetre que la victòria havia de ser definitiva i, per tant, només la repressió era l'element que garantia la perpetuïtat dels vençedors. La repressió no es limitava conceptualment a la revenja contra

¹⁸ Ian Gibson: *Queipo de Llano. Sevilla, verano de 1936. Con las charlas radiofónicas completas*. Grijalbo, 1986.

¹⁹ Julian Casanova: *Morir, matar, sobrevivir. La violencia en la dictadura de Franco*. Editorial Crítica, 2002.

l'enemic, sinó que era concebuda com un botí de guerra per aplicar-la indiscriminadament contra tota forma d'oposició. En altres paraules, si el règim perdurà durant quaranta anys no fou per la virtut de traçar complicitats i consens amb diferents sectors de la societat espanyola, sinó per la brutalitat de la repressió, que va neutralitzar tota possibilitat d'oposició.

La història de Santa Pau no és cap excepció. Foren desenes els santapauencs que patiren la mort, la presó, l'exili i la humiliació pels fets ocorreguts a partir de l'estiu del 36. És evident que s'havia de responsabilitzar els culpables de la violència exercida en nom de la revolució, però en cap cas l'extrem i la brutalitat que suposà la repressió franquista, que afectà tota persona que hagués participat en la *res publica* del municipi a l'època. La repressió a Santa Pau afectà gairebé tots els membres que componien el consistori, tots aquells que a desgrat seu es van trobar amb un fusell lluitant a la trinxera, els que ocupaven un càrrec públic i, el que es converteix en un fet extraordinari, quan el delicte esdevé *ser el familiar de* o haver-se definit en contra del nou marc jurídicopolític.

Les tropes franquistes van entrar a la vila el 7 de febrer de 1939 i immediatament es va nomenar alcalde Juan Aubert Solanich, que ja havia estat alcalde en diferents etapes²⁰. Salvador Reixach²¹ explica que l'endemà al matí se celebrà una victòria amb una missa a la plaça Major i després es reuniren a l'ajuntament

²⁰ En el llibre d'Albert Planas, *La repressió franquista a Santa Pau, 1939-1944*, 1999.

²¹ Salvador Reixach, *La repressió franquista a Santa Pau, 1939-1944*, 1999.

ori republicà. *La repressió franquista a Santa Pau, 1939-1944*, PEHOC, 1999.

el nou alcalde, els majors contribuents i les persones addictes al “*Glorioso Movimiento Nacional*” per tal de crear una gestora municipal.

El 22 de març de 1939 se celebrà la primera sessió ordinària²². A banda de constituir-se el nou ajuntament i el nomenament de Miguel Juanola i Benet com a secretari, destaca, per ordre del Govern Militar, la formació d’una comissió per confeccionar les llistes de persones presumptament d’esquerres o que haguessin col·laborat amb el “Frente Popular”. Per tant, queda clara la sistematització i institucionalització de la repressió franquista ja des dels seus inicis. “*Acto seguido se acuerda por unanimidad que la comisión que se debe constituir para la formación de las listas de todos los individuos de filiación izquierdista o que hayan colaborado con el llamado “Frente Popular” la compongan los vecinos siguientes: Ramon Fábrega, Jaime Roura, Lorenzo Palomé, Francisco Orri, Daniel Fábrega, Narciso Bartrina, Juan Vallmajó y Manuel Colomer Salavedra, cuyas relaciones serán inspeccionadas por la Junta nombrada en la sesión anterior.*” La posterior sessió del 25 d’abril acordà “*por unanimidad designar al concejal Isidro Font Canal instructor para la depuración de los funcionarios de este Ayuntamiento*”²³, així com la dimissió de l’alcalde provisional, que fou substituït per Fidel Batlle i Jordà²⁴. Finalment, la sessió ordinària del 26 d’abril de 1939 acordà novament el nomenament de sis persones²⁵ “*honorables y solventes*” encarregades d’elaborar les llistes de personatges d’esquerres o que haguessin col·laborat amb l’Ajuntament durant el període de la Guerra Civil “*al efecto de llevar a cabo el embargo de todos sus bienes e incautación de sus cuentas corrientes*”.

²² Alcalde: Juan Aubert. Regidors: Juan Plana, Miguel Batlle, Ramon Soy, Isidro Font, Martí Collelldevall, Pedro Collelldevall, Agustín Grabuleda, Simon Costa, Carlos Masias, Paulí Triadú, i secretari, Miguel Juanola Benet. Llibre d’actes, Arxiu Municipal de Santa Pau (AMSP).

²³ Llibre d’actes, AMSP.

²⁴ El consistori passava a estar format per set persones: Fidel Batlle Jordà, Llorenç Palomé i Palomé, Ramon Fábrega Font, tots tres afiliats a FET i de les JONS; Isidre Font Canal i Simon Compte, fins aleshores a la comissió gestora, i finalment José Planella i Jaime Masdeu Planadevall, obrer i pagès perseguits durant la Guerra Civil. Llibre d’actes, AMSP.

²⁵ José Boada, Antonio Buch, Rafel Delgà, Jaime Turón, Juan Asperó i Juan Masdeu, juntament amb el cap local de les FET i de les JONS, Pedro Plana Jordà.

Els informes elaborats per aquesta comissió els formen 66 fitxes²⁶ en què s'acusa un total de 45 persones²⁷, un 22,5 per mil de la població. Hi consten tots els membres que formaren part tant del Comitè Antifeixista com del futur Consell Municipal, així com els funcionaris locals (secretari, agutzil, jutge), sindicalistes i milicians. A la part superior de la fitxa es troben les dades personals, l'afiliació politicossindical o els càrrecs ocupats abans i després del 36. A la zona central, la més important, es descriu la conducta i els delictes comesos durant la "*dominación roja*" així com els béns que posseeix i el seu valor aproximat en pessetes. Finalment, les fitxes finalitzen amb el concepte que es mereixen els acusats (*malissimo, malo, pessimo, regular, bueno*) i el lloc on es troben en la data. Les llistes s'enviaren el 5 d'octubre de 1939²⁸ al Govern Civil i, per tant, van ser elaborades del tot segur entre els mesos d'agost i octubre del mateix any, ja que Joan Ollé i Casas i Rafel Prats Roig, afusellats el 28-7-39, consten com a tal, mentre que Joan Pinsach i Soler, afusellat el 22 d'octubre, consta que encara és a la presó.

La totalitat de les persones aparegudes a les fitxes són homes, d'una mitjana d'edat de 37,6 anys i, per tant, homes casats i caps de família. En una població eminentment agrària, és clar que la majoria d'aquests homes viuen de la terra, i això s'evidencia en estudiar la seva professió. A un 62% se'ls atribueix l'ofici de pagesos, però pensem que n'hi havia més perquè, per altres fonts, hem constatat que a molts se'ls assigna un segon ofici (Joan Berga i Boix, Llorenç Sargatal Boix) que feien a més a més o esporàdicament, en lloc de jornalers o treballadors de la terra, que creiem que seria més correcte. A banda d'aquesta observació, s'hi relaciona un electricista (Josep Curós Colobrans), el secretari jutge (Narcís Feixas Torro), l'encarregat d'una fàbrica de mitges del poble (Josep Rodríguez Javalloies), carreters (Joan Guix Fàbrega, Pere Neres Ayats)...

²⁶ AMSP, Junta Agraria Roja.

²⁷ Joan Guix Fàbrega, Agustí Vinyoles Roure, Carles Vilarrasa Masjoan, Samuel Triadú Roca, Esteve Triadú Roca, Miquel Triadú Croses, Conrat Torrent Caritg, Carles Sargatal Masó, Llorenç Sargatal Boix, Joan Sala Serrat, Andreu Roig Corella, Isidre Roca Jordà, Rafel Prats Roig, Martí Prat Broch, Isidre Prat Caules, Baldomer Porta Batalla, Juan Planella Codina, Àngel Pla Puigvert, Pere Neres Ayats, Francesc Moiset Bayé, Francesc Massó Subiras, Josep Masies Carig, Lluís Guillaumes Xart, Josep Güell Girgas, Lluís Grabulosa, Jaume Feixas Serra, Pere Falguera Verdaguer, Francesc Dumenjó Bardera, Rosend Doga Neres, Josep Curós Colobrans, Juan Cros Verdaguer, Joaquim Costa Serrat, Simó Compta Coromina, Joan Pinsach Soler, Josep Pinsach Coromina, Jose Picart Plana, Joan Ollé Sala, Miquel Clavaguera Serra, Bonaventura Garrigoles Girgas, Narcís Feixas Torró, Joan Berga Boix, Miquel Arbet Clara, Julià Ambàs Domènech i Josep Rodríguez Javalloies.

²⁸ Salvador Reixach, *Actes de les jornades sobre la fi de la Guerra Civil a la Garrotxa*, PEHOC, 1999, p. 310.

La possessió de béns d'aquests acusats per tal d'ésser incautats en delata l'origen social. El 57% no posseeix cap patrimoni, ja que es tracta de jornalers i pagesos que malviuen mercès a la força de treball dels seus braços; només uns quants són propietaris de la seva casa, d'un valor d'entre 2.000 i 5.000 pessetes, o bé de petites finques rurals. A Joan Guix Fàbrega se li atribueix la meitat de la taverna (Can Bastants) que comparteix amb la seva germana, valorada en 2.000 pessetes; quant a l'agutzil Carles Vilarrasa Masjoan, s'afirma que "*es difícil de calcular*"; a Joan Berga i Boix i a Llorenç Sargatal Boix, les respectives barberies, mentre que a Jaume Feixas i Serra també com a propietari de la seva fusteria; a Francesc Moiset se la patrimonialitza una casa de camp valorada en 3.000 pessetes, així com a Josep Pinsach Coromina, mentre que el valor de la casa i l'hort de Bonaventura Garrigoles ascendeix a 4.000 pessetes; al pare de Francesc Massó i Subiràs se li valora una finca amb un valor de 15.000 pessetes; 2.000 pessetes a Lluís Guillaumes i Xart i Joan Cros i Verdaguer en concepte de ramat; Josep Güell Girgues, una casa i bestiar per un valor de 3.000 pessetes; finalment, ja ascendeixen a un major valor la finca de Simó Compta i Coromina, valorada en 10.000 pessetes, i la casa i els terrenys de Narcís Feixas i Torró, de 15.000 pessetes. D'aquesta manera queda clar, doncs, que eren pagesos sense gaires propietats o bé gent d'ofici o artesans que posseïen aquells béns necessaris per desenvolupar la seva professió.

La majoria de les persones, un 68%, vivien a la vila de Santa Pau (carrers Pedro Llosas, Casas Nuevas, plaça Marquès de Monistrol i del Generalísimo, Vila Vieja, General Mola, Avenida José Antonio). Aquesta xifra és superior a la que correspon al seu pes demogràfic, ja que la conscienciació social i política o bé l'activisme eren majors que els d'aquelles persones que vivien aïllades en masos de pagès. Només una persona era del Sallent (Serra Grivera) i un 20% pertanyien a la Cot, on "les organitzacions –Centre Republicà Federal Agrícola Sa Cot i el Sindicat Agrícola i Cooperatiu de Treballadors del Camp– tingueren un pes important abans i després de la guerra"²⁹.

L'apartat central, dedicat a la conducta durant la Guerra Civil, ens permet fer-nos una idea de qui foren els líders del Comitè, els milicians que actuaren a les ordres d'aquests, i destriar el gra de la palla, és a dir, les persones alienes a tot tipus de violència. Segons els informes –elaborats a partir d'una comissió de sis persones, per tant, tinguem en compte que es podia tractar de visions subjectives– els dirigents del Comitè eren:

²⁹ Salvador Reixach, *Actes de les jornades sobre la fi de la Guerra Civil a la Garrotxa*, PEHOC, 1999, p. 311.

Llorenç Sargatal Boix: *“Desde un principio en el comite despues en el Ayuntamiento. Era el principal elemento y más peligroso del Comite de el emanaban todos los asesinatos y hechos delictivos. Concepto que les merece: Pessimo.”*

Andreu Roig Corella: *“Desde un principio actuo como presidente del Comite de el salian todas las ordenes. Concepto que les merece: Pessimo.”*

Josep Curós Colobrants: *“Desde un principio Comite luego Ayuntamiento. Jefe de los milicianos. El principal elemento y mas destacado de entre ellos, casi seguro que tomo parte en algunos asesinatos. Concepto que les merece: malissimo.”*

Carles Vilarrasa Masjoan: *“Desde un principio tomo parte en el comite aunque no figuraba en el luego de alguacil por haber sido destituido el anterior. Su actuación fue de las peores, y mas desastrosas, no por sus hechos sino por sus consejos a los dirigentes. Actuo de alguacil hasta el final, en que huió. Concepto que les merece: Malissimo.”*

Pere Neres Ayats: *“Desde un principio formo parte del comite como secretario, luego al ser disuelto el Ayuntamiento. Se supone y casi es seguro que tomo parte en el asesinato del Rvdo Ramon Casas cura parroco de Finestres. Concepto que les merece: Pessimo.”*

Els actes més greus i de violència revolucionària són atribuïts als milicians, acusats d'estar a les ordres del Comitè, a banda d'haver format part de l'Ajuntament i la seva afiliació política:

Simó Compta Coromina: *“Pertenezco al comité luego al Ayuntamiento en varias ocasiones, actuo desde un principio en todas las organizaciones rojas, comite, Ayuntamiento, sindicatos, talas de bosques, incautacion de tierras, etc. Concepto que les merece: malo.”*

Joan Guix Fàbrega: *“Su casa era el centro de reunión de izquierdas. Implicado en la detención del cura de la Cot, que fue asesinado. Formo parte del Ayuntamiento desde 17 de Agosto de 1936 hasta el 21 de octubre del mismo no ostentando ningún cargo, pero siempre entusiasta de los rojos. Concepto que les merece: malo.”*

Rafel Prats Roig: *“Aunque no se les conoce ningún acto en concreto su actuación como miliciano es una de las peores. Concepto que les merece: Malissima.”*

Joan Planella Codina: *“Actuo de miliciano a las ordenes del comite, haciendo guardia armado, destruccion de iglesias, imagenes, y segun rumores en algun asesinato, segun parece a dos sres asesinados en el Sallent de esto termino municipal vecinos de Argelaguer. Concepto que les merece: Malo.”*

Joan Ollé Sala: *“Miliciano, tomo parte en el asesinato del Rvdo Ramon Casas.”*

Miquel Triadú Crosas: *“Actuo a las ordenes del comite, de sus actos de conoce que fue el principal elemento en la destruccion de la iglesia dels Archs. Concepto que les merece: Malo.”*

Joaquim Costa Serrat: *“Miliciano a las ordenes del comite, segun parece tomo parte en algunos asesinatos, el mas probable el del Rvdo Juan Busquets cura parroco del Sallent. Concepto que les merece: Malisimo.”*

La posterior elaboració de la Causa General el 1942 serà pràcticament calçada a aquests informes de 1939. L'informe detallat per la Guàrdia Civil el 1942 narra els noms i les responsabilitats següents³⁰: *“Se organizó un Comité Revolucionario presidido por Andrés Roig Corella, formando parte del mismo José Curós Colobrans, Lorenzo Sargatal Boix, Alfredo Colobrans Bosch, José Sala Serrat, Fransico Masó Batlle, José Güell Girgas, Francisco Moyset Bayer, José Pinsach Coromina, Simón Compte Coromina y José Picart Plana. Asesinos: José Curós Colobrans, Juan Ollé Sala, Angel Pla Puigvert, Pedro Neras Ayats, Rafael Prat Roig, Lorenzo Sargatal Boix, Joaquín Costa Serrat. Inductores principales: Carlos Vilarrasa Masjoan, Pedro Hospital Corominola.”*

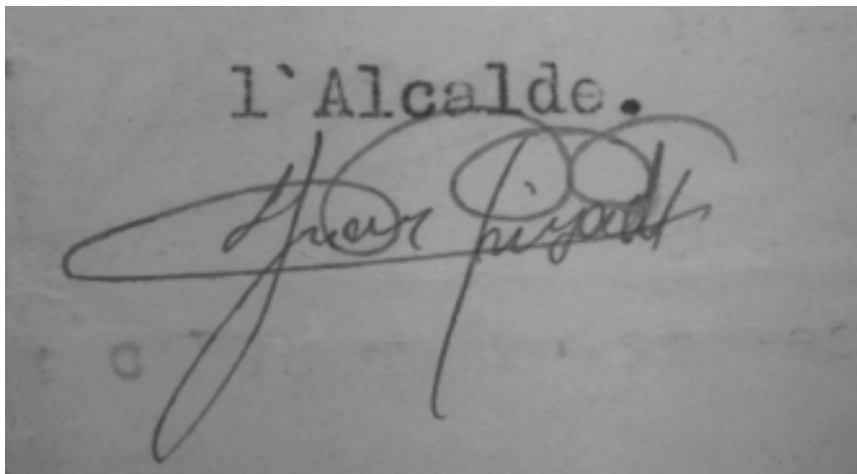
Tornant a les 46 fitxes elaborades a partir de 1939 per una comissió de santapauencs, aquests atribueixen bona conducta en un 20% dels casos, entre els quals, el secretari jutge Narcís Feixas, Joan Berga i Boix –el darrer alcalde republicà–, Samuel Triadú Roca... Esdevé paradigmàtic el cas de l'alcalde Joan Pinsach i Soler. Si bé en els informes es detalla el seu comportament com a “malo”, la comissió encarregada d'elaborar-los apunta que *“su actuación como alcalde no fue de las peores desconociendose su actuacion en el comite, que segun rumores no confirmados estuvo presente en algun asesinato, y en la detención de otros”*. En acabar la guerra es va presentar al poble després d'incorporar-se a files, sense sentir-se culpable ni responsable de cap acte delictiu. Diferents col·legues del municipi que enllestien el camí de l'exili havien trucat a la porta de Can Dansa per oferir la possibilitat d'exiliar-se conjuntament, i més quan Joan Pinsach Solé era qui guardava les claus del cotxe incautat de Joan Plana. Tot i les ofertes de Josep Curós Colobrans, Daniel Curós Batlle i altres santapauencs que emprenien el camí de l'exili, Joan Pinsach declinà la possibilitat de l'exili, creient en Santa Pau com el lloc que li corresponia. No obstant això, en el moment d'elaborar-se aquests informes, a finals d'estiu de 1939, es trobava a la presó de Girona després de la denúncia presentada a la comissaria de la Guàrdia Civil de Mieres pel vilatà Miguel Juanola i Benet. Els informes de la Guàrdia Civil, l'Ajuntament i

●
³⁰ *Relación expresiva de este pueblo de los hechos ocurridos desde las elecciones de febrero del año 1936 hasta la terminación de la campaña a efectos de depuración de la Causa General de Barcelona, Gerona y Baleares, op.cit.*

els testificadors (Pedro Plana i Jordà, Fidel Batlle i Jordà) en el judici celebrat a partir del 7 de juny declaraven tota bona conducta de l'acusat durant el període de la Guerra Civil. Tot i aquests avals, fou sentenciat a la pena de mort el 14 de juliol de 1939 i finalment executat el 22 d'octubre, després de rebre l'*enterado* del Generalísimo Francisco Franco el 7 del mateix mes³¹. Creiem, per tant, que és evident que Joan Pinsach i Soler no fou protagonista de cap acte de violència, sinó que fou "executat" senzillament pel càrrec d'alcalde que ocupà entre l'abril de 1937 i el gener de 1939. Un cas semblant al del dirigent anarcosindicalista Joan Peiró, que després de rebre avals d'importants personatges de la societat catalana i testificadors de defensa de bona actitud, fou finalment executat el 1942: el "pecat" era haver estat ministre de la República.

Firma de Joan Pinsach en un document del 18 de juny de 1937

Joan Pinsach, alcalde de la CNT de Santa Pau durant la Guerra Civil,
amb la seva esposa Margarita

Mentre que els primers, els dirigents del Comitè Antifeixista, van marxar a l'exili poc abans de l'entrada de les tropes franquistes, seran els segons qui pati-

31 Arxiu del Govern Militar de Barcelona. Judici contra Joan Pinsach i Solé.

ran les conseqüències de la repressió franquista, amb l'execució de tres d'aquests (Joan Ollé i Sala, Rafel Prats Roig, Joan Guix i Fàbrega) i la mort de Francesc

Masó Subirats mentre complia pena en el batalló de treballadors a Coll de Nargó (Lleida)³².

Entre les 45 persones que apareixen als informes, i segons els mateixos, només 8 resten al seu domicili sense haver sofert cap represàlia. Es tracta de Narcís Feixas Torró, Joan Cros Verdaguer, Miquel Arbat Clara, Lluís Grabulosa, Baldomero Porta Batalla, Joan Sala Reixach, Carles Sargatal Massó, Conrat Torrent Caritg i Agustí Viñoles Roura. Les 37 persones restants sofreixen la repressió franquista, així com altres persones que no apareixen en aquestes llistes però que també patiran la repressió.

Nou persones es troben en el seu domicili després de passar per la presó (Josep Massies Carig, Pere Falguera Verdaguer, Rosend Doga Neres³³, Joan Berga Boix, Josep Rodríguez Javalloies, Ricard Sargatal Massó, Isidre Prat Caules, Isidre Roca Jordà i Samuel Triadú Roca). Dos santapauencs foren ja executats el mes de juliol de 1939 (Joan Ollé Sala i Rafel Prats Roig), mentre que a l'octubre fou afusellat també a Girona Joan Pinsach Soler, i finalment tingué el mateix tràgic desenllaç Joan Guix Fàbrega.

Per tal d'evitar semblants represàlies o dures penes de reclosió penal³⁴ marxaren a l'exili almenys les següents persones: Carles Vilarrasa i Masjoan –l'agutzil–, Josep Curós Colobrants –alcalde entre l'agost del 36 i l'abril del 37–, Miquel Clavaguera Serra³⁵, Jaume Feixas i Serra –regidor–, Llorenç Sargatal i Boix –regidor i membre del Comitè Antifeixista de Santa Pau–, Andreu Roig Corella –membre del Comitè Antifeixista de Santa Pau–, Josep Sala Serrat i Miquel Triadú Croses³⁶. La resta foren arrestats a presó després de rebre denúncia, i seguidament hagueren de passar per un tribunal militar que els imposà dures i llargues penes de presó. A banda de les quatre execucions, Pere Neres Ayats fou condemnat a la pena de mort però commutada a 30 anys de reclusió major; a Josep Güell Girgues, Josep Picart i Plana, Josep Pinsach Corominas, Esteve Triadú

³² Com a mínim són 39 els santapauencs morts per la Guerra Civil: 4 a causa de la violència revolucionària, 5 de la repressió franquista, 1 als camps nazis i 28 morts al front de guerra (5 al front franquista i 23 al republicà).

³³ Segurament hi ha un error en el nom de pila, ja que es tracta de Pere Doga Neres. En Rosend era el seu pare.

³⁴ Auxili a rebel·lió militar corresponia a entre 6 i 12 anys de presó; entre 12 i 20 per rebel·lió militar, i finalment entre 20 i 30 anys o bé pena de mort per als acusats d'adhesió a la rebel·lió militar.

³⁵ Miquel Clavaguera i Serra serà capturat per les tropes nazis i deportat al camp de concentració de Dachau, d'on fou alliberat el 29 d'abril de 1945 per les forces aliades.

³⁶ També marxaren a l'exili altres santapauencs. Sorpren especialment els germans Doga Neres de Masgallart: els quatre més petits, tots residents a Barcelona, s'exiliaren a França: Lluís, Joan, Margarita i Pilar, mentre que el germà gran, Pere, fou arrestat i empresonat durant unes setmanes.

Roca i Francesc Moiset i Bayer se'ls imposà reclusió perpètua; també a Miquel Romañó i Solà, i Joan Fàbrega i Serrat, naturals de Santa Pau i veïns de Riudaura i Sant Gregori, respectivament; Julià Ambàs i Domènech, i Francesc Massó i Subiràs, a 30 anys de presó; Joaquim Costa Serrat i Joan Subiràs Llagostera, a 20 anys de reclosió menor; Bonaventura Garrigoles Girgues, Joan Planella i Codina, i Simó Compte Coromina, a 15 anys de reclusió menor; a Isidre Feixas i Pujolàs, i Francesc Dumanjó i Bardera se'ls imposà una pena de 12 anys de reclosió temporal; i finalment, a Lluís Guillaumes Xart i Ramon Teixidor Riba, a la pena de 6 anys i un dia de presó major. No hi hagué absolució per a cap dels 23 santapauencs jutjats³⁷.

La persecució no es va limitar a tots aquells que havien participat i col·laborat amb el Comitè Antifeixista i l'Ajuntament format a partir de l'estiu del 36. El 4 d'octubre de 1939 l'Ajuntament envia una llista al Govern Civil formada per 27 persones³⁸, una nova llista negra, sota el títol de *Individuos desafectos a nuestro glorioso movimiento nacional y que se hallan en estado de tibieza e indiferencia y muestran con sus hechos i conversaciones frialdad y desagrado*. Es tracta de persones situades ideològicament a l'esquerra o bé senzillament no entusiastes del nou règim. De fet, l'acusació més repetida en aquesta llista és "*de ideas de izquierda*", "*por sus conversaciones y entusiasmo por los rojos*", "*principal elemento de izquierdas en su barriada*"... L'acusació més greu fa referència a "*intervino en la destrucción de la del Santuario dels Archs y de S. Martín*". La llista està formada per personatges significatius de la vida pública del municipi, com ara Vicenç Danés, ferrer del poble i president de la Comissió de Festes; Antoni Escolà, mestre durant la República; el sindicalista Aleix Bosch; en Quèl Riàlla, que regentava el cafè del Centro, acusat de "*De ideas de izquierda*"; els germans Daniel, Damià i Maria Curós Batlle, etc. Per primera vegada en aquesta llista hi figuren dones, concretament 9. Es tracta de *germanes, dones o companyes de*: Francisca López Guàrida, companya del professor Antoni Escolà; Enriqueta Sargatal Boix, germana del líder del Comitè Antifeixista de Santa Pau, membre de la Unió de Rabassaires i exiliat a França Llorenç Sargatal Boix; Dolors Ollé i Sala, germana de Joan Ollé i Sala, milicià del POUM afusellat a Girona el 28 de juliol de 1939; fins i tot en el cas de Mercè Sargatal Coll, Maria Curós Batlle (esposa de Llorenç Sargatal Boix) i Maria Cordonat s'especifica "*... esposa era el presidente del comité*". Tot i que les acusacions són mínimes, van patir la repressió franquista: figurar en aquests documents ja implicava aquella repressió més subtil i intangible que un judici militar, però que es podia apreciar en la quo-

³⁷ Arxiu del Govern Militar de Barcelona.

³⁸ Arxiu Municipal de Santa Pau.

tidianitat del municipi. Si resseguim la trajectòria personal d'aquestes persones observem que algunes van patir presó i, fins i tot, l'exili. Aleix Bosch Feixas era a la presó d'Olot el 28 d'agost³⁹ i posteriorment s'hagué d'exiliar a França, d'on ja no retornà mai més i on morí el mes de maig de 2008⁴⁰. Aleix Bosch aconseguí sortir de la presó d'Olot ben aviat per la relació familiar amb Miquel Feixas Serrat, que, ben relacionat amb gent del nou règim, aconseguí els avals suficients per alliberar-lo de la presó. Només es tracta d'un episodi que corrobora una de les tesis exposades al llarg de l'article: les complicitats locals van jugar un paper de primer ordre per a la repressió franquista. També van marxar a l'exili Joan Bosch, Narcís Berga i Daniel Curós Batlle. Aquest darrer estava acusat, a la llista anteriorment citada, "*de ideas marxistas, formó parte del control de Polleria*", la qual cosa sembla indicar que tingué un conflicte amb Juan Aubert Solanich, nomenat alcalde de la vila amb l'entrada de les tropes franquistes, arran de la competència que li féu durant la Guerra Civil com a criador de polls. S'exilià durant 7 anys a la Bastida, població on també es refugiaren altres santapauencs, i retornà a Santa Pau el 1946. Prop de la Bastida, a Arles-sur-Tech, s'exilià també la seva germana Maria Curós Batlle, ja que alhora era l'esposa del dirigent del Comitè Llorenç Sargatal Boix, juntament amb el fill Pere. El seu exili es perllongà fins a 1963⁴¹. Els darrers personatges serveixen per il·lustrar que l'exili republicà va afectar un contingent de població que anava més enllà d'aquells que formaven part del Comitè o que havien comès actes delictius durant el període revolucionari.

DENÚNCIA I PROCÉS SUMARÍSSIM

A partir de l'entrada de les tropes franquistes es produí una autèntica onada de denúncies seguint l'obligació de delatar l'enemic que anunciava el mateix règim. Ara bé, si els més extremistes havien aprofitat l'auge revolucionari de 1936 per servir a interessos personals, a partir de 1939 les sigles de FET i JONS van esdevenir un paraigua per actuar més enllà de l'estricta conveniència política. De fet, la fidelitat de nous adeptes al règim es valia precisament de la llibertat que la jerarquia franquista atorgava a les elits locals, que es convertiren en autèntics amos i senyors de la nova situació. A banda dels beneficis socials i econòmics que aconseguien els addictes al règim franquista, cal assenyalar la plena potestat

●
³⁹ *Prisión de partido de Olot. Relación nominal de la población reclusa existente en este Establecimiento a las veintitres horas del día de la fecha.* Arxiu Municipal d'Olot.

⁴⁰ Entrevista a Aleix Bosch, nebot de la víctima.

⁴¹ Fonts orals.

a l'hora de decidir cap a qui anava dirigida la repressió: el denunciant, els testimonis (sempre persones adherides a FET i JONS) i la *jefatura local* de Falange acabaven decidint el veredict del judici militar. Si bé és cert que les tropes franquistes entraren a Santa Pau la tarda del 7 de febrer de 1939 i s'instaurà així un nou règim, la justícia d'aquest desconeixia plenament cap a qui s'havia d'exercir la repressió. Ras i curt: els primers van apuntar i els segons van prémer el gatell. D'aquesta manera pensem que cal declinar aquelles opinions que defensen que la responsabilitat s'ha de cercar a fora del municipi, aliena a la vida local. La repressió franquista al municipi no s'entén sense la implicació de la societat civil santapauenca fins al punt de convertir-se en l'eix principal de la repressió: delacions, denúncies, declaracions i testimoniatges en els judicis militars, informes, pressió social, llistes negres elaborades a partir de veïns del municipi...

La repressió va anar dirigida contra aquelles persones que havien participat políticament i socialment durant el període republicà i que van optar per quedar-se al país abans que marxar a l'exili. L'opció no es comprèn si s'observen les posteriors condemnes de presó, i en el pitjor dels casos, la mort. Els dirigents del Comitè Anfeixista s'exilien, mentre que els milicians i les persones que no havien comès cap acte delictiu romanen al poble, pensant que potser no serien castigades o bé que la vida no seria millor a l'exili.

El poder a l'àmbit local durant el franquisme restà en mans de Falange, l'Ajuntament i la Guàrdia Civil, que per extensió foren els pilars sota els quals s'exercí la repressió. La denúncia sempre era efectuada a la caserna de la Guàrdia Civil de Mieres, formalitzada verbalment. El denunciant en tots els casos fou Miguel Juanola i Benet, exceptuant la denúncia contra Julià Ambàs Domènech, que fou presentada per Fidel Batlle i Jordà, alcalde. Així, les delacions corresponien a ciutadans que actuaven a títol individual, tots dos membres de FET i JONS i personatges de gran relleu polític en el nou panorama de postguerra al municipi de Santa Pau. El procediment habitual era que, un cop a la caserna, el denunciant s'acreditava, donava el nom de la persona que acusava i narrava els fets delictius que aquesta havia protagonitzat. L'acusació es basava en rumors, creences i conviccions que el mateix denunciant no podia garantir, sense aportar cap tipus de proves, però que eren suficients per iniciar el procés que portava fins a un tribunal militar. Vet aquí la carta blanca que atorgava el règim cap a les noves autoritats locals. Seguidament, la Guàrdia Civil procedia a detenir la persona inculpada, la traslladava a la caserna per ser interrogada i li prenia la primera declaració. Posteriorment, se li llegien les acusacions que havien presentat contra seu per tal que l'acusat declarés una segona vegada amb la possibilitat de justificar els delictes de què se l'havia acusat. Aleshores el detingut normalment negava les acusacions més greus i, com a molt, admitia la seva filiació política

i sindical i l'actuació en fets revolucionaris, com ara els torns de guàrdies o la participació en les col·lectivitzacions.

El següent pas consistia en la reclusió a les dependències de la Guàrdia Civil en espera de ser traslladada a presó fins al judici militar. Abans, però, el denunciador havia de tornar a declarar, refermant gairebé sempre la seva acusació, àdhuc amb explicacions més concretes i àmplies. Quan la denúncia arribava fins al jutge militar, aquest procedia a formalitzar el judici sumaríssim. Sol·licitava els informes sobre l'acusat a les autoritats locals: l'Ajuntament, la *jefatura local* de FET i JONS i la Guàrdia Civil, les quals aportaven sempre tots tres pràcticament la mateixa informació. Aquests informes es basaven en tres apartats: actuacions i comportament abans de l'aixecament militar, comportament en produir-se el cop d'estat i finalment acusació d'actes delictius a partir del 18 de juliol de 1936, en cas d'existir-ne. Vegem-ne un exemple emès per l'Ajuntament de Santa Pau: “... *debo significar a V.S. que este sujeto actuó de Secretario del Comité Rojo de esta villa desde los primeros momentos de su constitución hasta que llamado su reemplazo se reincorporó forzoso. Con anterioridad al Glorioso Movimiento Nacional, mejor dicho, en sus años primeros de segunda enseñanza estudió los primeros cursos de la carrera eclesiástica, que dejó luego, empleandose en el oficio de carretero, observando buena conducta moral, política y social. Pero al estallar la rebelión roja se sumó a los esbirrios de la localidad interviniendo en la destrucción de altares é imágenes de las iglesias. Seguido fué designado secretario del mencionado comité. Y se ha dicho con mucha insistencia y se dice todavia en esta localidad, que el repetido sujeto intervino en los asesinatos de los Rvdos. cura – Párrocos de San Aniol y de Santa Maria de Finestras, vilmente martirizados en éste término municipal, el primero incinerado su cadaver...*” En alguns casos, els informes de l'Ajuntament i la delegació local de FET i de les JONS fins i tot incorporaven aquells personatges, sempre addictes al règim, que podien actuar com a testimonis en els judicis, a més de donar credibilitat a les acusacions: “*Las personas de absoluta solvencia que pueden responder de el son el Sr Jose Boada Gasull, Pedro Plana Jorda, y Francisco Bartrina Feixas.*”

Una vegada el jutge rebia els informes, citava els testimonis a declarar durant un dia concret a la ciutat d'Olot, per bé que alguns declarants testifiquen des de Santa Pau. A banda del denunciador, Miguel Juanola i Benet, els testificadors habituals foren també Pedro Plana Jordà⁴², Juan Plana Jordà, José Plana Camps, Francisco Bartrina Feixas, José Boada Gasulla, Fidel Batlle Jordà, Pedro Juanola Ferran, Isidro Font Canal, Rafel Delgà Guix, José Bassols Geli, Manuel Mateu

⁴² Miguel Juanola Benet i Pedro Juanola Ferran foren els dos santapauencs als quals fou concedida la *Medalla conmemorativa del XX aniversario de la fundación de Falange*, el 29 d'octubre de 1954 a Madrid.

Fàbregas i altres en menor mesura. En la totalitat dels consells de guerra hi apareixen sempre els mateixos santapauencs que testifiquen en contra de l'acusat, massa sovint sota creences, conviccions i rumors, salvant alguns casos específics en què el jutge cita a testificar personatges relacionats amb els delictes que s'atribueixen a l'acusat. Els judicis militars franquistes es converteixen en una farsa, esdevenen totalment invalidats en qualsevol judici legal. M'explicaré: les acusacions procedeixen dels informes de l'Ajuntament, la Guàrdia Civil, FET i de les JONS i dels qui testifiquen davant el jutge, però alhora difícilment algú pot aportar proves consistents: el rumor i la creença esdevenen una prova inculpatòria. Vegem-ne un exemple. En el judici contra Pere Neres Ayats declaren, a més de Francisco Bartrina Feixas, els també santapauencs Pedro Juanola Ferran i José Boada Gasulla, testificant els mateixos fets i amb les mateixes paraules: “...e incluso se cometieron siete asesinatos entre ellos los del cura parroco de San Aniol de Finestras y del de Finestras, en los cuales es de dominio público que Pedro Neras Ayats acompañó a los asesinos al lugar donde fueron detenidos.” En aquest cas, i en altres, els testimonis no van presenciar el crim del qual acusen, sinó que es basen en sospites o rumors extesos per la vila. Els testimonis, aleshores, no desenvolupaven la funció de testimonis que haurien tingut en un judici legal.

Des de la presó de Girona el santapauenc Simó Compta Corominas escrivé clandestinament un petit diari en què il·lustra el periple que transcorre entre la detenció i la celebració del darrer i definitiu judici: “*Lo que me susedió en la carcel el día 23 de abril de 1939 me detuvieron a Mieras el día 27 del corriente me trasladaron a Gerona el día 17 de mayo de 1939 vení la Guardia Cibil y me llamaron para hacer la hatastad. El día 28 del mismo el juez me llamó. El día 14 de junio de 1939 fui a consejo y me retiraron. El día 7 de julio de 1939 fui a consejo y me retiraron. El día 3 de mayo de 1940 fui a consejo y me pidieron 30 años de pena, y me dijeron todas las falsedades que una persona no puede pensar. El día 12 de julio de 1941 el juez me llamó diciendo que todo lo que me decian hera falso y que muy pronto saldría en llibertat. El día 21 de diciembre de 1941 fui a consejo y me retiraron. El día 26 de marzo de 1942 fui a consejo y me pidieron 12 años y un día a los seis meces tendo que firmar 15 años.*”

A partir de 1943 alguns santapauencs empresonats van poder beneficiar-se de la llibertat condicional. El maig de 1943 es va crear el Servicio de Libertad Vigilada, organisme que havia de proporcionar tutela i empara als reclusos que es beneficiaven de la llibertat condicional. El servei s'havia d'encarregar de vigilar la conducta i les activitats polítiques i socials dels condemnats. En el cas de Santa Pau, desconeixem l'existència de desterrament que podia acompanyar la llibertat vigilada, però sí que els deures del condemnat consistien a presentar-se periòdicament davant les autoritats locals, les dificultats per traslladar-se fora del poble

(en el cas dels santapauencs, per motius laborals) i l'evasió de qualsevol activitat social i política en el municipi, convertint el domicili particular en una mena de nova presó. El 26 de juny de 1947 el Servicio de Libertad Vigilada autoritza els alliberats condicionals Julià Ambàs i Lluís Guillaumes un permís de 15 dies per anar a treballar la sega a la població osonenca de Perafita, així com també un permís de 15 dies per desplaçar-se fins a la vall de Bianya per "*asuntos trabajo*" a Julià Ambàs, el 4 d'agost de 1946. Josep Güell Girgues, en canvi, sol·licita un permís de 15 dies per desplaçar-se fins a Sant Joan de les Abadesses per motius familiars el 10 d'octubre de 1946.

Aquells que participaren en el consistori municipal durant el període 1936-1939, i que per deferència patiren la repressió franquista, d'una banda, i els pocs que restaren a Santa Pau al llarg de la seva vida després de complir penes de presó, de l'altra, van declinar, 40 anys més tard, allò de què van ser subjectes actius durant el període republicà: el compromís en la cosa pública del municipi, àdhuc la participació en les primeres eleccions municipals de 1979, concorregudes únicament per la llista liderada per Jacint Juanola i Begudan. Si els partits d'esquerres i nacionalistes de mitjanes i grans ciutats es nodriren de represalitats del franquisme com a garantia democràtica, antifrancquista o de classe, les complicitats personals d'una petita vila rural com Santa Pau van deixar en l'anonimat o marginalitat aquestes persones. La repressió es manifestava més enllà de la vida penitenciària en forma d'assetjament immobiliari, la negativa a ésser contractat laboralment en determinats llocs de treball, la impossibilitat d'aspirar en convocatòries públiques... És *vox populi* que una vegada el pres arribava per primera vegada des de la detenció a la Garrotxa, normalment en tren, l'esperava un escamot falangista a la mateixa estació per donar-li la *benvinguda* amb una pallissa. El règim procurava recordar quotidianament a la societat qui eren els vencedors i qui els vençuts.

LES VÍCTIMES EN XIFRES

En total, consten 21 habitants de Santa Pau, tots homes, que passaren per un tribunal militar els anys 1939-1940, entre els quals, 18 eren naturals de Santa Pau, 1 de l'Espluga de Francolí i 1 d'Alfarràs i Montagut. 16 de les víctimes pertanyen a la vila de Santa Pau, 3 a la Cot i només 1 al Sallent. Ens trobem amb 7 solters, 13 casats i un viudo. Aquestes xifres es corresponen amb l'estat civil dels garrotxins afusellats: un 60% de casats, un 37% de solters i un 3% de viudos. La mitjana d'edat se situa als 37 anys; per tant, majoritàriament eren caps de casa. La mitjana d'edat dels santapauencs executats és de 33 anys, més joves

que la mitjana comarcal i nacional: 37 i 38 anys, respectivament⁴³. Les víctimes del franquisme que van passar per un tribunal militar socialment pertanyien a les classes més desafavorides; es tracta, majoritàriament (66%), de pagesos que malvivien de la terra, treballant ja fos en règim de masoveria o jornalers a temps parcial. La tercera part restant eren un picapedrer, dos paletes, dos carreters i, en una condició social una mica més elevada, un ferrer i un barber, en tractar-se de gent d'ofici. Els 4 afusellats de Santa Pau corresponien professionalment a un pagès, un carreter, un barber i un pagès/picapedrer. A la comarca, la meitat dels 101 executats eren pagesos. Novament observem, doncs, que el col·lectiu més afectat per la repressió foren els pagesos tant a escala municipal, com comarcal, com també de la Regió II. Es més: els pagesos i treballadors del camp esdevenen el col·lectiu més afectat per la repressió franquista a totes les comarques del Principat, exceptuant el Barcelonès, on ho foren els obrers, en un 20%. A partir d'aquesta constatació, podem copsar una nova situació en el panorama repressiu: la repressió és més accentuada allà on les víctimes són majoritàriament pagesos. Com hem pogut observar, en els judicis militars les denúncies en el món rural eren de forma directa i concreta; es facilitava la tasca de la repressió per la co-neixença del veïnatge i, al mateix temps, aquesta situació servava els rancors, les disputes i les tensions personals acumulades durant generacions.

En una població que se situava al voltant dels dos mil habitants, els 4 executats representen una taxa del 2 per mil. Es tractava de dos pagesos, un ferrer i un carreter. Si pretenem quantificar les víctimes del franquisme a Santa Pau, caldria sumar-hi Francesc Masó Subiràs, mort a la colònia penitenciària de Coll de Nargó (Lleida), el 6 de març de 1944. Per tant, cal parlar de 5 víctimes mortals del franquisme a Santa Pau i no de 4⁴⁴.

L'índex de repressió és lleugerament inferior a la mitjana comarcal, ja que els 101 garrotxins afusellats representen un 2,4 per mil del total de la població⁴⁵. Si bé l'índex de la capital, Olot, se situa en l'1,6 per mil, contribueixen a elevar la taxa comarcal poblacions on la repressió franquista fou intensa, com és el cas de Begudà, amb un índex del 6,7 per mil; Castellfolit de la Roca, amb un 10,4 per mil; Sant Esteve d'en Bas, amb un 5,2 per mil. No obstant això, la taxa santapauenca se situa per damunt de la mitjana d'afusellats de la Regió II (Alt Empordà, Baix Empordà, Garrotxa, Gironès i la Selva), un 1,7 per mil, així com també per sobre de la mitjana catalana, que voreja l'1,2 per mil. Si analitzem les xifres i l'origen de les víctimes, arribem ràpidament a dues conclusions: les comarques

●
⁴³ Josep Maria Solé i Sabaté. *La repressió franquista a Catalunya*. Edicions 62.

⁴⁴ També caldria sumar-hi Lluís Masó Subiràs, mort en camp de concentració nazi.

⁴⁵ Josep Maria Solé i Sabaté. *Op. cit.*

rurals aporten la majoria relativa de les persones executades a Catalunya, ja que el nombre de víctimes respecte al total de Catalunya és superior al seu pes demogràfic, i a les comarques de l'interior, com ara la Garrotxa, la repressió és més accentuada que el litoral; exemplifiquem-ho. Destaca la repressió a les comarques de la Conca de Barberà, amb un índex d'executats del 4,9 per mil; les Garrigues, amb un 3,9 per mil, i la Terra Alta, amb un 4,2 per mil, mentre que la repressió al Barcelonès, el Maresme o el Vallès Occidental no supera l'1 per mil.

ELS SANTAPAUENCs ALS CAMPS NAZIS

La desgràcia de l'atzar va portar tres santapauencs a viure l'horror dels camps de concentració nazis quan escapaven de la dictadura franquista. Lluís Masó Subiràs, de can Batlle de la Cot⁴⁶, nascut el 18 de juny de 1905, va morir al camp de concentració de Mauthausen-Güsen el 6 de desembre de 1941. Havia estat capturat i deportat a Mauthausen el 6 d'agost de 1940 i el 20 d'octubre de 1941 fou traslladat a Güsen, on va sobreviure poc més d'un mes⁴⁷.

Miquel Clavaguera i Serra, del mas Casot⁴⁸, pagès de professió, va néixer a Santa Pau el 12 de setembre de 1912. El 20 de juny de 1944 entra al camp de concentració de Dachau, on és alliberat el 29 d'abril de 1945.

Jaume Pujolàs Colobrans, nascut el 13 de novembre de 1900, estigué al camp de concentració de Mauthausen des del 27 de gener de 1941 fins a l'alliberació al 5 de maig de 1945 per les tropes americanes.

A la Garrotxa un total de 29 persones varen passar pels camps nazis, entre les quals, 18 hi perderen la vida⁴⁹. Així doncs, un 62% del total de deportats garrotxins no van sobreviure, una xifra que s'acosta a les dades aportades per Benito Bermejo i Sandra Checa pel total estatal. L'índex de mortalitat és afortunadament inferior en el cas santapauenc, ja que se situa a la meitat de la mitjana estatatal i del Principat: dues de cada tres persones deportades als camps nazis no va aconseguir sobreviure.

ELS JUDICIS MILITARS I LES VÍCTIMES

⁴⁶ El seu germà Francesc mor el març de 1944 a la colònia penitenciària de Coll de Nargó mentre complia pena de 20 anys de reclusió.

⁴⁷ Benito Bermejo i Sandra Checa. *Libro Memorial. Españoles deportados a los campos nazis (1940-1945)*. Ministerio de Cultura, 2006.

⁴⁸ El 1936 vivia al mas Casot, AMSP. Junta Agraria Roja.

⁴⁹ Jordi Pujiula. *Els garrotxins als camps nazis*.

JOAQUIM COSTA SERRAT

Lloc de naixement: Santa Pau

Adreça: Casa Grill

Edat: 34

Estat civil: solter

Professió: pagès

Sentència 3-5-1939: pena de mort. Segon judici celebrat a Girona el 26 de març de 1942: 20 anys de reclusió menor.

El 1942 és a la presó de Girona. El 9 febrer de 1943 és traslladat al destacament penal de El Pastoral. L'1 de juny de 1943 la Junta de Disciplina proposa la llibertat condicional, però li és denegada el 14 del mateix mes. No obstant això, se li acaba atorgant la llibertat condicional el 3 de novembre de 1943, i fixa la residència a Olot, carrer Bellaire. Pena extingida el 20 d'agost de 1959.

SIMÓ COMPTE COROMINAS

Lloc de naixement: Santa Pau

Adreça: Mas Pahissa, la Cot

Edat: 45 anys

Estat civil: casat

Professió: pagès

Sentència: 15 anys de reclusió temporal. Ingressa a la Presó Provincial de Girona el 27 d'abril de 1939 procedent de la Guàrdia Civil de Mieres. Pena confirmada en el judici celebrat el 26 de març de 1942. El 18 de desembre de 1942 és traslladat al Destacament Penal de Blanes. Obté la llibertat condicional i l'excarceració el 26 de maig de 1943. Període total d'estada a presó: 1.491 dies.

LLUÍS GUILLAUMES XART

Lloc de naixement: Santa Pau

Adreça: Plaça Mayor

Edat: 40

Estat civil: casat

Professió: pagès

Pena: Condemnat a 12 anys i un dia de presó l'11 de maig de 1939 per *auxilio a la rebelión militar*. El 27 de setembre de 1948 reclama l'indult total sota l'empara del Decret d'Indult del 9 d'octubre de 1945, i obté la llibertat definitiva com a resultat de pena extingida per indult el 18 novembre de 1948; fixa la residència a la Plaça Marquès de Barberà, núm. 8.

BONAVENTURA GARRIGOLÉS GIRGUES

Lloc de naixement: Santa Pau

Adreça: Plaça de Prado nº 4

Edat: 49

Estat civil: casat

Professió: paleta

Pena: 12 anys i un dia de reclusió menor per *auxilio a la rebelión militar*. Li és commutada per 6 anys i un dia de presó el 12 de maig de 1942 per l'Auditor de Guerra.

RAMON TEIXIDOR RIBA

Lloc de naixement: Alfarràs (Lleida)

Adreça: Plaça Mayor

Edat: 26

Estat civil: solter

Professió: barber

Mobilitzat a files de l'exèrcit republicà el 24 de març de 1937.

Empresonat des del 21 de setembre de 1939 a la presó de Girona. Sentència del 6 de març de 1940: *excitación a la rebelión*, amb la pena de 6 anys i un dia de reclusió major. Llibertat condicional el 2 de juliol de 1941; fixa la residència a Mieres.

PERE NERES AYATS

Lloc de naixement: Santa Pau

Adreça: Casas Nuevas núm. 11

Edat: 27

Estat civil: solter

Professió: carreter

En el moment del judici és pres a Irun, detingut a partir d'inicis de febrer de 1939. La sentència de l'1 de desembre de 1939 declara pena de mort pel delictes d'adhesió a la rebel·lió militar però, a diferència dels santapauencs Joan Guix Fàbrega, Joan Pinsach Soler, Joan Ollé Sala i Rafel Prats Roig, li és commutada per 30 anys de reclusió major. La proposta de rebaixa d'aquesta pena a través de commutació li és denegada a la data de 2 de novembre de 1942, i se li referma, doncs, la pena de trenta anys de reclusió major. El 1942 és a la presó Model de Barcelona. Pere Neres Ayats demana l'indult el novembre de 1945 des de la presó de Carabanchel Alto, Madrid, però, com la resolució anterior, li és denegat. El 21 de juliol de 1950 obté la llibertat condicional procedent de la Prisión Central

de Guadalajara, i fixa la residència al carrer Cases Noves de Santa Pau. Total: 12 anys i mig de presó, a banda de la llibertat condicional a partir de 1950.

ISIDRE FEIXAS PUJOLÀS

Lloc de naixement: Santa Pau

Adreça: General Mola núm. 11

Edat: 25

Estat civil: solter

Professió: pagès

Sentència: auxili a la rebel·lió militar. Condemnat a 12 anys i un dia de reclusió temporal pel consell de guerra celebrat el 4 de gener de 1940. La proposta de commutació i rebaixa de pena del 17 de maig de 1944 li és denegada i es confirma la pena imposada pel Tribunal Militar. Poc després d'obtenir la llibertat condicional, és empresonat acusat de col·laborar amb els maquis. Juntament amb els santapauencs Josep Güell Girgues i Esteve Triadú Roca, demana l'indult total el 4 de maig de 1949 sota l'empara del Decret d'Indult de 9 d'octubre de 1945 al capità general de la IV Regió Militar mentre gaudia de la situació de llibertat vigilada, s'arxiva, doncs, la seva condemna el 17 de desembre de 1949.

JOAN OLLÉ SALA

Lloc de naixement: Santa Pau

Adreça: (la Carretera)

Edat: 21

Estat civil: solter

Professió: Ferrer

Sentència del 26 de maig de 1939: adhesió a la rebel·lió militar, amb pena de mort. Afusellat a Girona el 28 de juliol de 1939.

JOAN PINSACH SOLER

Lloc de naixement: Santa Pau

Adreça: Carrer Pont

Edat: 41

Estat civil: casat

Professió: pagès

Sentència del Tribunal Militar del 7 de juliol de 1939: adhesió a la rebel·lió militar, amb pena de mort. Firmat l'*enterado* el 7 d'octubre, és afusellat el 22 d'octubre de 1939 a Girona.

MIQUEL ROMANÓ SOLÀ

Lloc de naixement: Santa Pau

Adreça: Riudaura

Estat: 34

Estat civil: casat

Professió: pagès

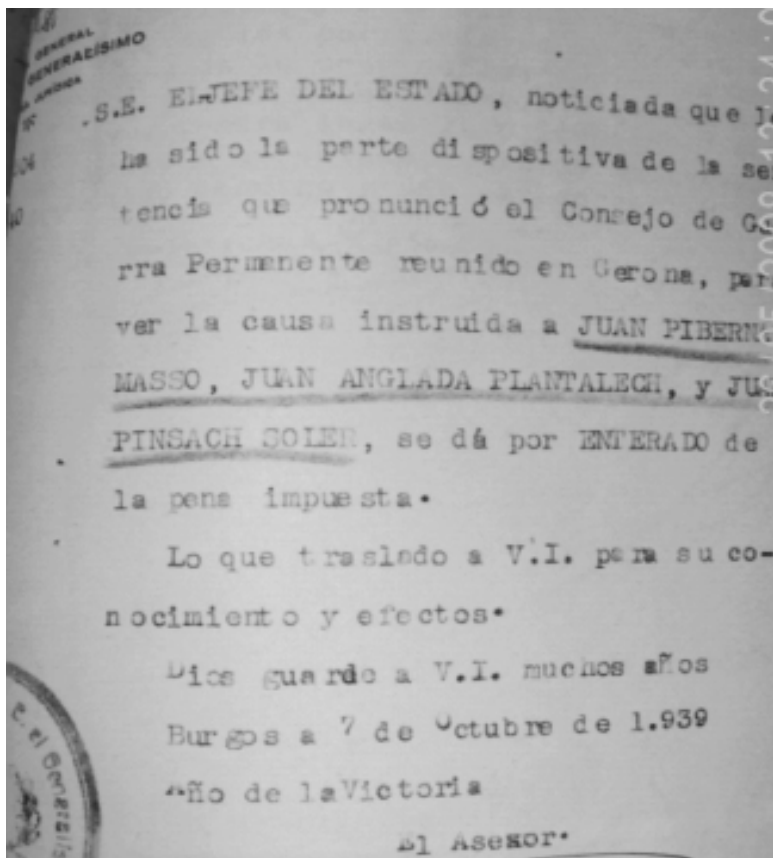
Membre i secretari del Comitè de Riudaura afiliat a la CNT. Alcalde de Riudaura després de la dissolució del Comitè i formació del nou consistori.

Presó preventiva a Lleida i, a partir del setembre de 1939, a Olot. Condemnat a reclusió perpètua l'1 de desembre de 1939.

FRANCESC MASÓ SUBIRATS

Lloc de naixement: Santa Pau

Adreça: Can Batlle, la Cot

Edat: 40

Estat civil: solter

Professió: pagès

Sentència del 10 de juny de 1939: 20 anys de reclusió perpètua.

Mort a la colònia penitenciària de Coll de Nargó (Lleida) el 6 de març de 1944.

JOSEP GÜELL GIRGUES

Lloc de naixement: Santa Pau

Adreça: Can Janmagre⁵⁰

Edat: 33

Estat civil: casat

Professió: pagès

Sentència del 10 de juny de 1939: reclusió perpètua.

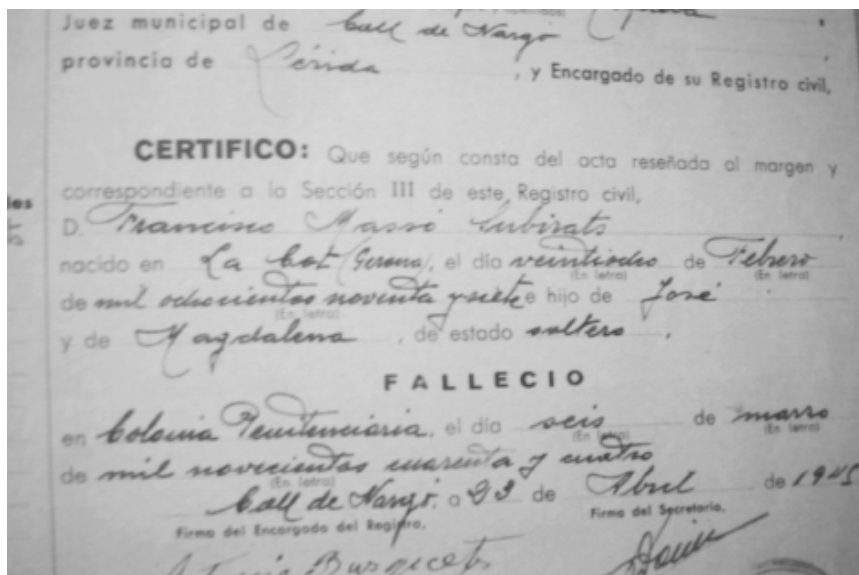
El 4 de febrer de 1943 se li proposa una commutació de la pena, però li és denegada. Aconsegueix la llibertat condicional el 21 de març de 1944 i, finalment, se li extingeix la pena el 17 de maig de 1950 per indult.

FRANCESC MOYSET BAYÉ

Lloc de naixement: Santa Pau

Adreça: Serra Grivera, el Sallent

Edat: 49

Estat civil: casat

Professió: pagès

Sentència: reclusió perpètua.

Pena commutada a 20 anys i un dia de presó el 15 de desembre de 1943.

Aconsegueix la llibertat condicional el 24 d'octubre de 1944 i, finalment, extinció de la pena per indult el 19 febrer de 1948.

FRANCESC DUMANJÓ BARDERA

Lloc de naixement: Santa Pau

Adreça: Carrer Pont, núm. 15

Edat: 34

Estat civil: casat

Professió: pagès

Sentència: 12 anys i un dia de reclusió menor

Pena commutada el 15 de desembre de 1943 per 12 anys de presó major.

Abans del 28 de maig de 1942 està en llibertat condicional després d'estar reclòs a la presó de Girona.

JOSEP PINSACH COROMINA

Lloc de naixement: Santa Pau

Adreça: Casica del Prat

Edat: 43

Estat civil: casat

Professió: pagès

Sentència: reclusió perpètua.

El 15 de desembre de 1943 la pena li és commutada a 20 anys i un dia de reclusió major. Extinció de la pena per via de l'indult el 19 de febrer de 1948.

JOSEP PICART PLANAS

Lloc de naixement: Montagut

Adreça: Mas Can Torre

Edat: 42

Estat civil: casat

Professió: pagès

Sentència: reclusió perpètua

La pena és commutada el 15 de desembre de 1943 a 20 anys i un dia de presó major. Poc després obté la llibertat condicional, però és detingut novament el 1 de gener de 1945 acusat de col·laborar amb els maquis, i ingressa a la presó d'Olot. El 1948 estava en llibertat condicional al mas Torre, de Sant Martí de Santa Pau.

Aquest mateix any demana l'extinció de la condemna, i l'indult li és atorgat el 22 de maig de 1948.

JOAN PLANELLAS CODINA

Lloc de naixement: Santa Pau

Adreça: Plaza Mayor

Edat: 42

Estat civil: viudo

Professió: pagès

Sentència: 15 anys de reclusió menor

Pena mantinguda en la proposta de commutació del 15 de desembre de 1943.

Reclòs a la presó de Girona.

RAFEL PRATS ROIG

Lloc de naixement: l'Espluga de Francolí (Tarragona)

Adreça: c/ Casals

Edat: 35

Estat civil: casat

Professió: picapedrer, pagès

Sentència: adhesió a la rebel·lió militar, pena de mort. *Enterado* firmat el 22 de juliol de 1939. Executat a Girona el 28 de juliol de 1939.

JOAN SUBIRÀS LLAGOSTERA

Lloc de naixement: Santa Pau

Adreça: Vila Vella núm. 5

Edat: 25

Estat civil: solter

Professió: pagès

Sentència: 20 anys de reclusió temporal

Pena extingida per la via de l'indult el 19 novembre de 1949; estableix la residència al carrer Vila Vella, núm. 5.

ESTEVE TRIADÚ ROCA

Lloc de naixement: Santa Pau

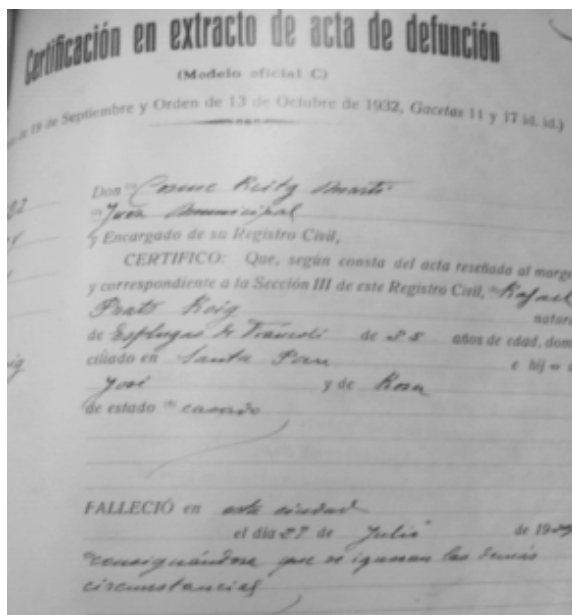
Adreça: Casas Nuevas núm. 8

Edat: 36

Estat civil: casat

Professió: paleta

Sentència: reclusió perpètua

El maig de 1942 és a la presó Model de Barcelona. El 15 de desembre de 1943, reclus a la presó de Lleida, la pena li és commutada a 20 anys i un dia de presó. El 24 d'octubre de 1944 aconseguix la llibertat condicional i, finalment, l'indult i la llibertat definitiva el 17 de maig de 1950.

Sentència judicial contra els santapauencs Rafel Prats Roig, Francesc Masó Subiràs, Josep Güell Girgues, Francesc Moiset Bayé, Josep Picart Plana, Josep Pinsach Coromina, Esteve Triadú Roca, Joan Subiràs Llagostera, Joan Planelles Codina i Francesc Dumanjó Bardera, juntament amb altres condemnats.

JOAN GUIX FÀBREGA

Lloc de naixement: Santa Pau⁵¹

Adreça: Can Bastans

Edat: 36

Estat civil: casat

Professió: carreter, constructor de carros

Sentència del 3 d'agost de 1939: pena de mort

⁵¹ Josep Maria Soler i Sabaté apunta que és natural de l'Espluga de Francolí, a *La repressió franquista a Catalunya*, Edicions 62, p. 445.

Enterado firmat el 12 d'octubre de 1939 i executat el 7 de desembre del mateix any.

FAILAMOS que debemos condenar y condenamos a los en-
certados RFAEL PONS ROIG, JUAN BADOJA BASAGANAS y JULIAN
BASAGANAS FIGUERAS, a la pena de MUERTE; a los encausados MI-
GUEL VILABELLA LLOVERAS, FRANCISCO LASSO SUBIRAS, JOSE GU-
GIRGAS, FRANCISCO GARCIA BAYE, JOSE FIGUEROA PLANA, JOSE PI-
GICH CORONINAS, ESTEBAN GARCIA ROCA y JUAN ARIAS ADAN, a la
pena de RECLUSION PERPETUA; a los encartados JUAN SUBIRAS
LLACOSTERA y AGUSTIN GARCIA PRIETO, a la pena de VEINTE AÑOS
DE RECLUSION TEMPORAL; a los encartados JUAN SUBIRAS, PONT
JUAN, FLORENTIN CODRA y JAIME SOLA MORET, a la pena de QUIN-
CE AÑOS DE RECLUSION TEMPORAL y al procesado FRANCISCO DE
JANIO BARDERA, a la pena de DOCE AÑOS Y UN DIA DE RECLUSION
TEMPORAL, llevando consigo las penas de reclusión de libertad,
las accesorias correspondientes y el otorgo de la prisión pre-
ventiva sufrida.

E. EL JEFE DEL ESTADO, noticiado que le ha
sido la parte dispositiva de la sen-
tencia que pronunció el Consejo de Gue-
rra Permanente reunido en Gerona, para
ver la causa instruida a varios, se dá
por ENTERADO de la pena impuesta a ISIDRO
RODEJA VERGER, JUAN GUIX FABREGAS,
JOSE PLAJA PLA, y MIGUEL AGUILAR BUI-

●
JULIÀ AMBÀS DOMÈNECH
Lloc de naixement: Santa Pau

Adreça: Plaza Mayor núm. 3

Edat: 26

Estat civil: casat

Professió: pagès

Sentència de l'1 de setembre de 1939: 20 anys de reclusió

Llibertat condicional sense desterrament el 6 novembre de 1943 ; fins ales-

h o -

a la

pro-

al de

gos-

esta-

resi-

c i a

v a -

a la

Ma-

núm.

de la

per

e l

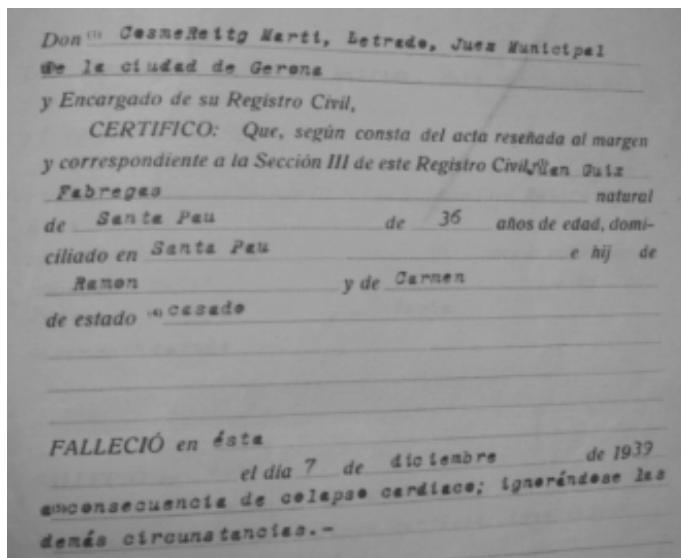
de -

b r e

e s -

l a

residència el carrer Marquès de Barberà, núm. 3.

r e s ,

presó

vinci-

Sara-

s a ,

blint

dèn-

n o -

ment

plaçà

j o r ,

3. Fi

pena

indult

7 de

sem-

d e

1948,

sent

se va

EL JUDICI DE PERE NERES AYATS

A continuació exposem un judici militar. Es tracta del judici contra Pere Neres Ayats, escollit per la claredat exposada en els informes i en la declaració dels testificadors.

El procés habitual que conduïa l'acusat des de la detenció efectuada al municipi fins a ésser jutjat davant un tribunal militar començava amb la denúncia, que en el cas santapauenc era presentada per Miguel Juanola Benet o bé Fidel Batlle Jordà. Seguidament, es detenia l'acusat per ser interrogat i arrestat a la caserna de la Guàrdia Civil de Mieres, i, posteriorment, era posat a disposició d'un tribunal

militar per procedir al judici, on declaraven els testificadors, sempre persones addictes al règim, àdhuc afiliades a FET i JONS, així com els informes de la Guàrdia Civil, l'Ajuntament i la Jefatura Local de Falange. D'aquesta manera, s'efectuava la sentència del tribunal militar.

El judici que exposem a continuació esdevé l'excepció. Pere Neres Ayats, de 27 anys, es presenta a Irun (País Basc) el 4 de febrer de 1939 després de servir el bàndol republicà. Un cop presoner a Santander, se li pren declaració:

“que al iniciarse el Movimiento se encontraba en su casa en la que permaneció hasta julio de 1937 que llamada su quinta se incorporó en Gerona con destino a la 144 Bg. con la que estado en los frentes (...) donde se escapó a su casa en la que estuvo escondido hasta enero de 1939. Salió hacia la frontera que atravesó el 29-1-1939 por San Lorenzo de Ceriá (...) por Francia a la España Nacional donde se presentó a las autoridades de Irun el 4-2-1939. No ha cometido hechos delictivos ni sabe quien los cometiera.”

Aleshores les autoritats franquistes demanen un informe a l'Ajuntament de Santa Pau per confirmar les declaracions de Pere Neres Ayats, i la resposta és la següent:

“Evacuando el informe solicitado en su escrito del 21 de febrero relativo a PEDRO NERES AYATS, debo significara V.S. que este sujeto actuó de Secretario del Comité rojo de esta villa desde los primeros momentos de su constitución hasta que llamado su reemplazo se incorporó a filas.

Con anterioridad al Glorioso Movimiento Nacional, mejor dicho, en sus años primeros de segunda enzeñanza estudió los primeros cursos de la carrera eclesiástica, que dejo luego, empleandose en el oficio de carretero, observando buena conducta moral, política y social.

Pero al estallar la rebelión roja se sumó a los esbirrios de la localidad interviniendo en la destrucción de altares é imágenes de las iglesias. Seguido fue designado secretario del designado Comité.

Y se ha dicho con mucha insistencia y se dice todavía en esta localidad, que el repetido sujeto intervino en los asesinatos de los Rdos. Cura-Párrocos de San Aniol y Santa María de Finestras, vilmente martirizados en éste término municipal, el primero incinerado su cadáver.

Dios salve a España y guarde a V.S. muchos años.

Santa Pau, 11 de abril de 1939. Año de la victoria

El Alcalde,

Juan Aubert”

Arran de l'informe continua a la presó i se li obre un consell de guerra. Aleshores eren necessaris els informes i els testificadors en el judici.

Informe de l'Ajuntament firmat per l'alcalde del període:

Informe elaborat per Pedro Plana Jordá com a cap de la Jefatura Local de Falange:

Informe de la Guàrdia Civil:

“ En cumplimiento a su escrito de fecha 3 del corriente tengo el honor de informar a lo respetable y superior a autoridad de V. que el sujeto Pedro Neras Ayats, actuó como secretario del Comité Antifascista segun estos mismos informes, tomó parte en los asesinatos del cura párroco de Finestras Rvdo. Casas. Estava afiliado a la CNT considerándole por ello desafecto a la Causa Nacional. En la actualidad se encuentra en la Prisión de la Tabacalera, Santander.”

Declaració de Pere Neres davant el judici:

.- Natural y vecino de esta domiciliado en casa nuevas. Durante el Glorioso Movimiento Nacional, desde un principio formo parte del comite como secretario del mismo. A sus actos segun referencias que merecen nuestro credito tomo parte en el asesinato del Cua Barraco de Finestras Rvdo. Ramon Casas. pertenecia al partido de Izquierdas, C.N.T. ingreso al Ejercito al llamar su reemplazo.

Actualmente segundatos facilitados por su familia se encuentra en Santander Prision Tabacalera Nave N° 4.

Las personas de absoluta solvencia que pueden responder de el son el Sr. Jose Boada Gasull, Pedro Juanola Ferran, y Francisco Bartrina Feixas.

Dios guarde a V. I. muchos años
Santa Pau 7 de Septiembre de 1939
Año de la Victoria
El Alcalde

Tickel Batlle

Natural y vecino de esta domiciliado en ~~Barcelona~~ C/ Casas Nuevas actualmente se encuentra en Santander Prision de Tabacalera Nave N°4 Desde el principio de Glorioso Movimiento Nacional actua en el comite de Secretario, luego en el Ayuntamiento hasta llenar su reemplazo Segunreferencia que merecen credito tomo parte en el asesinato del Cura P rreco de Finestra Rvib Ramon Casas. Ideas de Izquierdas C.N.T.

Las personas de absoluta solvencia moral que pueden responder de el son PEDRO JUANOLA FERRAN , JOSE' BOADA GASTI y FRANCISCO BARTRINA FEIXAS.

Por Dios por España y su Revolucion Nacional-Sindicalista.

Santa Pau 7 de Octubre de 1939 9
Año de la Victoria
El Jefe

DECLARACIÓ DELS TESTIMONS

Francisco Bartrina Feixas:

DECLARA: Que se afirma y ratifica con la declaración prestada ante la Inspección de prisioneros y presentados del campo de Concentración de Santander, la cual le fue leída reconociendo como suya la firma y rúbrica que obra al pie de la misma.

Quiere hacer constar que cuando acompañó a los tres individuos del Comité de Olot que asesinaron al párroco de Finestras, fue mandado por un miembro del Comité de Santa Pau, llamado José Sala, y que el que declara no llevaba arma alguna.

Que no tiene más que decir, se la reafirma y ratifica, firmando con d.d. y go secretario. *En testigo*

Pedro Juanola Ferran *José Boada Gasull*

Pedro Juanola Ferran

José Boada Gasull

ACUSACIÓ:

SENTÈNCIA a 1 de desembre de 1939

DECLARACIÓN DEL TESTIGO
FRANCISCO BARTHRINA PEIXAS

En la Plaza de Olot
a veint y cuatro de Noviembre de mil novecientos treinta y nueve Año de la Victoria, ante el señor Juez y presente secretario, compareció, previamente citado al efecto, la persona anotada al margen, quien advertida detalladamente de que iba a prestar declaración, así como la obligación que tiene de decir verdad en cuanto supiere y le fuere preguntado, incurriendo si faltase a ella en las penas señaladas por la Ley, al reo de falso testimonio. JURA

ser veraz en sus manifestaciones, y siendo preguntado a tenor del artículo 453 del Código de Justicia Militar, DIJO:

Que se llama como queda dicho
de treinta y uno años de edad, natural de Santa Pau, estado soltero
profesión comerciante, domiciliado en Santa Pau
calle Plaza Marques de monistrol número 15, que si sabe leer y escribir y sabe el motivo por el cual

que conoce al encartado en este procedimi
RAS AYATS, del cual sabe que pertenecía a l
Iniciado el movimiento salió armado, ent
te del comité Revolucionario que se constitu
con el cargo de Secretario del mismo. que di
es el responsable de cuantas barbaridades se
Santa Pau, tales como la quema y destrucció
saqueos, registros, incautaciones, detencione
sinatos, como por ejemplo el del cura párro
de Finestras y el del también cura párroco

A diferència dels altres quatre santapauencs condemnats a mort el 1939, Pere Neres aconsegueix la commutació de la pena de mort per 30 anys de reclusió major:

DECLARACIÓN DEL TESTIGO	
En la Plaza de Olot	
aveinte y cuatro de Noviembre de	
mil novecientos treinta y nueve Año de la Victoria, ante	
el señor Juez y presente secretario, compareció, previamente ci-	
tado al efecto, la persona anotada al margen, quién advertida detalladamente de que iba	
a prestar declaración, así como la obligación que tiene de decir verdad en cuanto supie-	
se y le fuere preguntado, incurriendo si faltase a ella en las penas señaladas por la Ley,	
al reo de falso testimonio JURA	
ser veraz en sus manifestaciones,	
y siendo preguntado a tenor del artículo 453 del Código de Justicia Militar, DIJO:	
Que se llama como queda dicho	
de treinta años	de edad, natural
de Santa Pau	, estado soltero
profesión panadero	, domiciliado en Santa Pau
	, calle General Mola, nú-

Que conoce al encartado en ste procedimiento PEDRO NERAS AYATS, respecto a cuya actuacion sabe que durante el dominio rojo pertenecia a la confederacion Nacional de Trabajadores CNT.

que iniciado el movimiento y a los primeros dias salio ar
mado, entrando a formar parte del Comité Revolucionario de
Santa Pau, ocupando en el mismo el cargo de Secretario.

que el nombrado comité del que formaba parte el encartado
es el responsable de cuantos atropellos y barbaridades se co
metieron en Santa Pau, como por ejemplo la quema y destrucción
de la iglesia, la practica de registro e incautaciones, impo
sición demutitas a las personas de orden, se efectuaron detencio
nes e incluso hubo en el término de Santa Pau siete asesinatos
pudiéndose citar entre ellos los de los curas parrocos de
San Aniol de Finestras y del de Finestras, a los cuales fue
ron asesinados el mismo dia, siendo de dominio p-blico por
todo el pueblo que el PEDRO NERAS AYATS, tomó parte directa
mente en los mismos.

“Tengo el honor de comunicarle que en el día de la fecha y en virtud de su escrito de este mismo día dando cuenta que por S.E. EL JEFE DEL ESTADO ha sido conmutada por la inferior en grado la pena que había sido impuesta

DECLARACIÓN DEL TESTIGO
JOSE BOADA GASULL

En _____ la Plaza de Clot
a _____ veinte y cuatro de Noviembre de
mil novecientos treinta y _____ nueve Año de la Victoria, ante
el señor Juez y presente secretario, compareció, previamente cita-
do al efecto, la persona anotada al margen, quién advertida detalladamente de que iba
a prestar declaración, así como la obligación que tiene de decir verdad en cuanto supie-
se y le fuere preguntado, incurriendo si faltase a ella en las penas señaladas por la Ley,
alreo de falso testimonio _____ JURA _____
_____ ser veraz en sus manifestaciones,
y siendo preguntado a tenor del artículo 453 del Código de Justicia Militar, DIJO:
Que se llama _____ como queda dicho _____
de treinta y ocho años _____ de edad, natural
de _____ Salt _____, estado _____ casado
profesión _____ maestro Nacional _____, domiciliado en _____ Santa Pau
_____, calle _____ Plaza del Generalísimo _____, nú-

por el Consejo de Guerra permanente nº3 de Cataluña al recluso anunciado al margen, se han dejado sin efecto las medidas de seguridad tenidas acerca del mismo, que ha pasada a hacer vida común con los demás reclusos.”

Que conoce a PEDRO NERAS AYATS, respecto a cuya actuación sabe que con anterioridad al Movimiento No se le conocía filiación, iniciado el mismo se afilió a la CNT.

Que una vez iniciado el movimiento, se le vió seguidamente armado, entrando a formar parte del comité de Guerra de Santa Pau, ocupando en el mismo el cargo de Secretario. Que el comité del que formaba parte el encartado, es el responsable de cuantos atropellos se cometieron en el pueblo de Santa Pau, tales como registros, saqueos, incautaciones, imposición de multas, detenciones e incluso se cometieron siete asesinatos entre ellos los del cura párroco de San Aniol de Finestras y del de Finestras, en los cuales es de dominio público que el PEDRO NERAS AYATS acompañó a los asesinos al lugar donde fueron detenidos.

Que se incorporó al Ejército Rojo cuando llamaron su quinta.

El 16 d'octubre de 1943, davant una petició de rebaixa de la pena, li és man-

En Olot a veinticinco de Noviembre de mil novecientos treinta y nueve

Resultando que se incoó el presente sumarisimo de urgencia contra PEDRO NEBRAS AYATS hijo de Juan y de Teresa, soltero, carrocer, de 27 años, natural y vecino de Santa Pau.

a quienes, se imputan los siguientes hechos:

ser de ideología extremista afiliado a la CNT, al iniciarse el glorioso movimiento Nacional, salió armado y entró a formar parte del comite Revolucionario de Santa Pau, teniendo en el mismo el cargo de Secretario, dicho comite, durante la permanencia en el mismo del encartado, es responsable de numerosos desmanes y atropellos, tales como destrucciones de iglesias, registros e incautaciones, detenciones y el asesinato de siete sacerdotes, siendo de dominio publico en Santa Pau, que el encartado intervino personalmente en la muerte de los sacerdotes de Finestras y de San Anión de Finestras.

tinguda:

PALLAMOS: Que debemos condenar y condenamos al procesado PEDRO NEBRAS AYATS, a la pena de MUERTE. En cuanto a responsabilidades civiles, estése a lo dispuesto en la Ley de Responsabilidades políticas de 9 de febrero último.

Més tard, el 1945, demana l'indult, però li és denegat:

Finalment surt de la presó de Madrid el 1950 amb llibertat condicional i sota el control del Serveici de Libertad Vigilada. Es desconeix l'atorgament de l'indult.

“HAN PERDIDO LA GUERRA ¿NO? PUES QUE SE JODAN”.

Una mirada historiogràfica a tall de conclusió

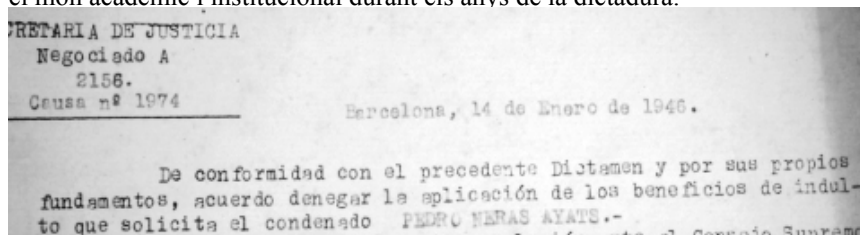
“Com que la República era un caos, Franco posà ordre. Alhora, portà el creixement econòmic, i finalment amb la monarquia hem assolit la democràcia.”

PEDRO NEBRAS AYATS natural de Santa Pau de 27 años de edad, de estado soltero y de profesión carrocer

fue condenado por sentencia de Consejo de Guerra celebrado en la plaza de Gerona el 1 de diciembre de 1939 a la pena de MUERTE, conmutada por 30 años de R.M. con accesorias legales, como autor de un delito de rebelión definido en el artículo 237 del Código de Justicia Militar y sancionado en los 238, 240 y 241 del propio Cuerpo Legal.

La Comisión Provincial de Barcelona propone en aplicación de las normas contenidas en la O. C. de 25 de enero de 1940 (D. O. n.º 21) que sea mantenida la referida pena para de Trinita ; el Auditor conforme el Capitán General de la Región 16.

Així es resumeix breument el pensament historiogràfic franquista, hegemònic en el món acadèmic i institucional durant els anys de la dictadura.

La Segona República no fou un caos. Fou un sistema parlamentari i democràtic sorgit a partir de les eleccions municipals del 12 d'abril de 1931 i l'abdicació de la monarquia d'Alfons XIII. Fou gràcies a la República que per primera vegada s'assoliren les llibertats democràtiques i nacionals, amb la convocatòria d'eleccions legislatives per sufragi universal i femení, així com la recuperació de l'autogovern i les institucions aniquilades amb el decret de Nova Planta de 1716.

Com en les dècades anteriors, els anys de la República es caracteritzaren per les tensions socials i polítiques. Només cal fer una mirada enrere per observar que la història contemporània de Catalunya i Espanya està farcida de violència i que, per tant, aquesta no és un fet exclusiu dels anys de la Segona República: tres guerres carlines, cops d'estat, *pronunciamientos*, revoltes populars (bullagues, Setmana Tràgica), pistolersime dels anys vint... L'obra gens menyspreable de la República intentà donar sortida a tots aquests problemes que s'estaven arrossegant des de feia dècades: reforma agrària, laïcisme, qüestió territorial, reformes laborals, renovació pedagògica... Contràriament, fou una part de l'exèrcit amb el suport de bona part de l'oligarquia espanyola terratinent, financera i industrial, i amb el vistiplau de l'Església, qui s'alçà en armes contra el govern legítim i democràticament elegit per tots els ciutadans espanyols el 16 de febrer de 1936 i donà lloc, doncs, a una llarga, cruel i sanguinària guerra civil (1936-1939). Com es pot afirmar que el franquisme posà ordre si precisament el cop d'estat del 18 de juliol va degenerar en una guerra civil?

La victòria del general Franco sobre la legalitat republicana donà pas a una llarga dictadura de 39 anys. La repressió fou l'element que caracteritzà el nou règim, entesa com l'arma que assegurava l'eternitat de la victòria. Ben cert, instaurà la pau, però la pau del cementiri. Si el règim aconseguí romandre durant quaranta anys no fou per la capacitat de traçar consens amb diferents sectors de la societat espanyola, ni de bon tros, sinó precisament per la contundència de la repressió.

Els nostàlgics del franquisme i la seva cultura política solen penjar-se la medalla en el camp econòmic tot atribuint-se com a mèrit propi el *miracle econòmic*. No obstant això, la realitat fou una altra. A partir de 1939 s'inicia un cicle regressiu de postguerra que no finalitza fins a 1950, definit per l'autarquia i l'intervencionisme econòmic. El decreixement de la renda per habitant es perllonga durant tota la dècada dels quaranta amb un -0,9% de mitjana anual, un fet insòlit en la història contemporània d'occident. Els historiadors Carme Molinero i Pere Ysàs⁵² han estudiat els salaris en la indústria tèxtil de Sabadell i han arribat a les següents conclusions: el salari real dels treballadors el 1939 era la meitat que el del 1936, un 28% el 1942 i un 60% a finals de la dècada dels quaranta respecte dels salaris del 1936. La dràstica reducció dels salaris es combinava amb l'allargament de la jornada laboral, fet que condemnava a la misèria els treballadors fabrils. El franquisme no va servir a cap projecte de benestar col·lectiu, sinó que es va dedicar a servir els interessos d'una classe o un sector social determinat, on la corrupció i el clientelisme van esdevenir la regla i no l'excepció⁵³. “*Han perdido la guerra ¿no? Pues que se jodan.*” Aquesta fou la resposta del marquès de Castellvell al seu fill, l'escriptor i aristòcrata José Luis de Vilallonga, davant la indignació per tots aquells que s'aprimaven sense necessitat de cap dieta⁵⁴. L'escassetat d'aliments i el racionament amb les famoses cartilles es perllongaren fins tretze anys més tard de la fi de la Guerra Civil. A Catalunya la política autàrquica suposà la ineficiència productiva provocada per l'obsolescència tecnològica: l'any 1952 la indústria tèxtil catalana treballava amb un 73% de màquines de filar i un 87% del telers anteriors a 1930 i els mateixos ritmes dels anys vint. Queda clar, doncs, que els primers vint anys del franquisme no van suposar una millora de les condicions de vida, ans al contrari: regressió econòmica i caiguda persistent de la renda per càpita.

Després del panorama d'aquests nefastos vint anys a conseqüència de les polítiques autàrquiques, l'Estat es va trobar en fallida econòmica. A partir d'aquests moments s'inicien el Plans d'Estabilització imposats per l'FMI, que donaran lloc al creixement econòmic dels seixanta conegut com el *miracle econòmic*. De bon antuvi certifiquem l'existència d'un creixement espectacular a partir dels seixanta, però alhora, que no fou *gràcies* el franquisme, sinó *malgrat* el franquisme. Tanmateix, les condicions en què es va fer efectiu aquest creixement divergien de

●
⁵² Carme Molinero, Pere Ysàs: “*Patria, Justicia y Pan*”. *Nivell de vida y condicions de treball a Catalunya, 1939-1951*. Barcelona: Edicions de la Magrana, 1985.

⁵³ Andreu Mayayo: *El llarg túnel dels anys quaranta: regressió econòmica i supervivència*. Dossiers electrònics de la Universitat de Barcelona.

⁵⁴ Andreu Mayayo: *op. cit.*

les de la resta dels països més avançats: explotació laboral, gran impacte medi-ambiental, manca de plans urbanístics... Si bé és cert que gran part de la població millorà el seu benestar econòmic i material a partir dels seixanta, aquest fet no pot servir per renunciar a les llibertats democràtiques. Ras i curt: el creixement econòmic dels seixanta en cap cas pot servir d'excusa per justificar una dictadura militar que posà fi a la legalitat d'un sistema parlamentari i democràtic a través d'una guerra civil, i que durant quaranta anys practicà una política d'anorreament de les llibertats civils, socials, polítiques i nacionals amb una repressió planificada, sistemàtica, freda, contundent i desproporcionada.